

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

_____ О. П. Степанов

«__» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА

ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ

«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Міжнародне економічне співробітництво країн Європейського Союзу в аграрному секторі»

Виконавець: Коваль Ірина Юріївна, група МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу НАУ

(підпис керівника)

Панікар Герман Юрійович

Нормоконтролер:

(підпис нормоконтролера)

Київ 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Степанов О.П.
«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Коваль Ірини Юріївни

1. Тема роботи «Міжнародне економічне співробітництво країн ЄС в аграрному секторі» затверджена наказом ректора «05» квітня 2021 р. №557/ст.
2. Термін виконання роботи: з 03 травня 2021 року по 20 червня 2021 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання сфери аграрного виробництва в Україні, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, Українського клубу аграрного бізнесу, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: сутність та форми міжнародного економічного співробітництва на світовому аграрному ринку: теоретико-методологічний аспект, світовий досвід міжнародного економічного співробітництва у сфері аграрного виробництва, пріоритети міжнародного економічного співробітництва України у сфері аграрного виробництва.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі будуть розміщені таблиці, рисунки та додатки.
- 6.

Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Після завершення написання дипломної роботи буде розроблена презентація в Microsoft Office Power Point.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	29.03.2021	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.04.2021	Виконано
3.	Розкрити теоретико-методологічні аспекти сутності та форм міжнародного економічного співробітництва на світовому аграрному ринку	03.05.2021 – 10.05.2021	Виконано
4.	Дослідити світовий досвід міжнародного економічного співробітництва у сфері аграрного виробництва	11.05.2021 – 17.05.2021	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати пріоритети міжнародного економічного співробітництва України у сфері аграрного виробництва	18.05.2021 – 24.05.2021	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	25.05.2021 – 27.05.2021	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	28.05.2021	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	07.06.2021	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	04.06.2021	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2021	Виконано

8. Дата видачі завдання: « 28 » квітня 2021р.

Керівник дипломної роботи

(підпис керівника)

Панікар Г.Ю.

(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання

(підпис випускника)

Коваль І.Ю.

(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Міжнародне економічне співробітництво країн Європейського Союзу в аграрному секторі»: сторінок, таблиць, рисунків, літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО (МЕС), АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО, ІННОВАЦІЇ, МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА, ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ, УКРАЇНА.

Об'єкт дослідження: процес розвитку міжнародного економічного співробітництва ЄС в аграрному секторі.

Предмет дослідження: теоретичні, методологічні та практичні аспекти міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва.

Мета кваліфікаційної роботи: визначення сутності, форм та пріоритетів міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва.

Методи дослідження: загальні теоретичні методи (аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичного та логічного, метод класифікацій); експіричні методи (статистичний та графічний, аналітичний, експертних оцінок, SWOT – аналіз та ін.)

Отримані результати та їх новизна: полягає у розробці прикладних та теоретичних питань міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва, у обґрунтуванні пріоритетів МЕС, та міжнародного обміну технологіями для розвитку високоточного аграрного виробництва країн ЄС і України.

Значущість виконаної роботи та висновки: використання інноваційного потенціалу МЕС у сфері аграрного виробництва відкриває перед ЄС нові перспективи щодо підвищення конкурентноспроможності аграрного сектору та забезпечення стабільного економічного зростання у XXI ст.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час розробки стратегій та програм МЕС.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ.....	10
1.1 Теоретична сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства.....	10
1.2 Стратегії економічного розвитку аграрної сфери.....	18
1.3 Міжнародні економічні об'єднання у сфері аграрного виробництва.....	25
РОЗДІЛ 2	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	34
2.1 Особливості сучасного стану реалізації спільної аграрної політики ЄС.....	34
2.2 Країни-лідери міжнародної торгівлі на європейському ринку аграрного виробництва.....	35
2.3 Співробітництво в сфері високоточного аграрного виробництва та міжнародний технологічний обмін між країнами Європи.....	46
РОЗДІЛ 3	
СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄС В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	54
3.1 Економічна оцінка функціонування аграрної сфери України в умовах ринкової трансформації.....	54
3.2 Співробітництво ЄС та України та аналіз Угоди про асоціацію та наслідки і вплив на зовнішню торгівлю в аграрному секторі, поточний стан та перспективи розвитку інвестування в аграрній сфері.....	67
ВИСНОВКИ.....	76
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобальних перетворень, у наступні десятиліття світ чекає небувале зростання населення і, як наслідок, - дефіцит продовольства. Відповідно до цього аграрний сектор будь-якої країни є важливим елементом національної економіки, він є одним з провідних рушіїв сталого економічного розвитку.

Нині, міжнародні економічні відносини – це одна із форм міжнародних відносин. Окрім того, міжнародні економічні відносини являють собою цілу систему економічних зв'язків з виробництва, розподілу, обміну та споживання продуктів, що вийшли за рамки національних кордонів.

Зацікавленість до аграрної галузі України збільшується з кожним роком. Ставши вже сьогодні одним з найбільших експортерів зерна і кукурудзи, а також володіючи значними площами сільськогосподарських земель, Україна зможе забезпечувати істотну частку світового попиту на продовольство. Водночас для зростання конкурентоспроможності та збільшення валютних надходжень, Україні слід здійснити перехід від екстенсивного до інтенсивного типу аграрного виробництва, що потребує налагодження тісного міжнародного економічного співробітництва з країнами світу – від міжнародної торгівлі, до міжнародного обміну технологіями у сфері сільського господарства. Адже без налагодження тісного та продуктивного міжнародного економічного співробітництва, у тому числі без залучення інвестицій, Україна не зможе зайняти відповідну нішу на світовому ринку виробництва аграрної продукції та продовольства, не зможе ефективно використати наявний аграрний потенціал для забезпечення стабільного економічного зростання.

Західна Європа, займає перше місце у світовому господарстві за розмірами промислового і сільськогосподарського виробництва, по експорту товарів і послуг, по запасах золота і валюти, за розвитком міжнародного туризму, але економічну потужність регіону насамперед визначають 4 держави: ФРН, Франція, Великобританія і Італія. Така постановка проблеми свідчить про актуальність теми

дипломної роботи « Міжнародне економічне співробітництво ЄС у сфері аграрного виробництва».

Дослідження теоретичних та практичних питань, наукової проблематики щодо ролі міжнародного економічного співробітництва ЄС та інших країн світу у сфері аграрного виробництва представлені в роботах як українських, так і іноземних вчених. Значний внесок у висвітлення питань специфіки розвитку аграрного сектора у світовій економіці, дослідження закономірностей лібералізації ринків сільськогосподарських товарів та специфіки формування міжнародних регіональних об'єднань в аграрній сфері здійснили такі зарубіжні та вітчизняні вчені як: К. Арауджо, О. Бадьян, Д.М. Гвішиані, Ж.Ж. Дезір, Дж. Дрезе, В. Ейкройд, Е. Екхольм, К. Кленнерт, Д. Махендра, А. Сен, К. Тіммер, Д. Хідей, Р. Шахідур, Шенген фен, Т Шульц та інші.

Особливу увагу висвітленню проблематики міжнародного економічного співробітництва України у сфері аграрного виробництва приділили В.С. Балабанова, О.Г. Білорус, В.Р. Боев, Е.Н. Борісенко, М.Г. Борісова, В.І. Власова, Є.В. Вороновська, О.І. Гойчук, А.В. Гордеева, В.А. Дадалко, В.Н. Демьяненко, Н.Р. Джурик, Е.В. Ковалева, Е.Н. Крилатих, С.І. Міхневич, Д.Г. Лук'яненко, В.І. Назаренко, А.Г. Папцова, А.М. Поручник, Д.Н. Рилько, Е.Е. Румянцева, С.В. Сіденко, Е.С. Строева, А.С. Філіпенко.

Метою дослідження є визначення сутності, форм та пріоритетів міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва.

Відповідно до поставленої мети визначено **основні завдання**:

- розглянути сутність глобальної продовольчої проблеми та висвітлити роль міжнародного економічного співробітництва у її вирішенні;
- проаналізувати позиції країн-лідерів міжнародної торгівлі на європейському ринку аграрного виробництва;
- дослідити роль міжнародних організацій у регулюванні європейського ринку аграрного виробництва;
- обґрунтувати закономірності дії міжнародних економічних об'єднань у сфері аграрного виробництва;

- визначити пріоритети міжнародного інвестування на європейському аграрному ринку;
- проаналізувати міжнародний обмін технологіями та розвиток високоточного аграрного виробництва у країнах ЄС;
- дослідити стан та пріоритети розвитку міжнародного економічного співробітництва України у сфері розвитку інноваційного аграрного виробництва.

Об'єктом дослідження є процес розвитку міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та практичні аспекти міжнародного економічного співробітництва ЄС у сфері аграрного виробництва.

Методологія дослідження. Методологічну основу кваліфікаційного дослідження становлять теорії та концепції міжнародного економічного співробітництва, що сформувалися в системі науки про міжнародні економічні відносини. В роботі застосовано методологію та фундаментальні наукові положення дослідження розвитку міжнародного економічного співробітництва у сфері аграрного виробництва. У першому розділі при розкритті теоретичних основ економічного розвитку аграрної сфери у країнах Європи, стратегій економічного розвитку аграрної сфери та міжнародних економічних об'єднань у аграрній сфері використовувалися методи від абстрактного до конкретного, поєднання аналізу та синтезу, структурно-системного підходу, синергетичного методу, аналіз причинно-наслідкових зв'язків. У другому розділі дипломної роботи, в процесі дослідження особливостей сучасного стану реалізації спільної аграрної політики, визначення країн-лідерів міжнародної торгівлі на європейському ринку та закономірності співробітництва в сфері високоточного аграрного виробництва та міжнародного технологічного обміну між країнами ЄС, використовувалися методи логічного та історичного, порівняльного аналізу, експертних оцінок та структурно-системного підходу. У третьому розділі дипломної роботи основними науковими методами дослідження стали методи причинно-наслідкового (каузального) та кількісно-якісного аналізу, статистичні методи, метод порівняння та функціональних зв'язків і залежностей, а також метод

SWOT-аналізу, на основі цих методів досліджувалось співробітництво України з ЄС в аграрному секторі.

Теоретичну основу роботи склали економічні дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. При написанні роботи використовувались статистичні та аналітичні матеріали Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, Інституту аграрної економіки, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світового банку (СБ), Продовольчої та сільськогосподарської організації при ООН (ФАО). Фактологічною та статистичною основою в процесі підготовки дипломної роботи слугували статистичні дані Державної служби статистики України та Євростату, Конференції ООН зі сталого розвитку; аналітичні звіти міжнародних організацій: Організації Об'єднаних Націй (ООН), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку (СБ) та ін.

Структура кваліфікаційної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. В роботі розміщено 7 таблиць, рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел включає 54 найменувань на п'ятьох сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

1.1 Теоретична сутність та роль економічного розвитку аграрної сфери для національного господарства

Аграрна сфера відіграє ключову роль для національного господарства країни. Вона зосереджує в собі одну з основних потреб людства – харчування. Саме тому аграрна сфера має бути найбільш розвиненою в країні, людям завжди має вистачати продовольств, а країні в свою чергу покращувати свій експорт тим самим збільшувати добробут держави.

З огляду на фінансово-економічну кризу, роль аграрного політика зростає з кожним роком. Багато в чому важливість прогресу у розробці аграрної політики є ключовим у системі передової аграрної системи.

Фінансово-економічний розвиток є полісистемним і багатофакторним процесом, що охоплював економічне зростання, структурні зрушення в економіці, вдосконалення умінь і якість життя населення, відображає зміни якості життя населення.

Це складні процеси, що послідували як періодами економічного зростання, так і періодами спаду, кількісними та якісними змінами в економіці держави з позитивними та негативними тенденціями, котрі залежать від факторів і стратегій соціального розвитку. Такий розвиток охоплює аграрну сферу і сферу національної економіки.

Розкриваючи сутність поняття «аграрна сфера», варто зазначити, що існують різні підходи до його визначення. Зокрема, простежено змішування понять «аграрний сектор», «аграрна сфера», «агропромисловий комплекс» і «сільське господарство»,

що призводить до неточного та неоднозначного розуміння досліджуваних категорій, водночас викликає науково-теоретичне питання щодо їх співвідношення.

Дослідження багатьох праць, і законодавчих актів стверджують що ці поняття не є однаковими. Зокрема, підкреслюючи увагу на понятті "сільське господарство", можна сказати що воно традиційно застаріле. Сільське господарство представлена, як одна з основних галузей основного харчового виробництва, яка об'єднує в собі вирощування сільськогосподарських культур і розведення свійських тварин. [5, с. 59].

Аграрний сектор є поняттям ширшим, висновок про що можна зробити, аналізуючи трактування, наведене наприклад в Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року». Визначаючи засади державної аграрної політики, Закон до аграрного сектора економіки відносить сільське й рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, а також аграрну науку та освіту, соціальну сферу села, їхнє матеріально-технічне й фінансове забезпечення [3].

У науковій літературі зустрічається кілька основних концептуальних теорій модернізації. Першою з них є, так звана, теорія «заклятого кола бідності» Х. Лейбенстайна, що ґрунтується на моделі загальної економічної рівноваги до аналізу економіки аграрних країн на основі співвідношення між ростом чисельності населення та трансформацією економічних умов. Відповідно до цієї теорії, за умов високих темпів приросту населення у таких країнах доходи на основі модернізації сільського господарства переважно нівелюються приростом населення, при цьому демографічне зростання вимагає інтенсифікації використання землі як одного із чинників виробництва, що відображено в (Додат.А).

Продовження цього підходу отримав у кейнсіанській теорії модернізації, згідно з якою «закляте коло бідності» тісно пов'язане не лише вищеназваними показниками, а й із низьким рівнем доходів, споживання та заощаджень громадян. У свою чергу низький рівень споживання зумовлює неефективний попит, який сприяє вузькому внутрішньому ринку та низькій ефективності виробництва і прибутковості аграрних підприємств (рис. 1.1).

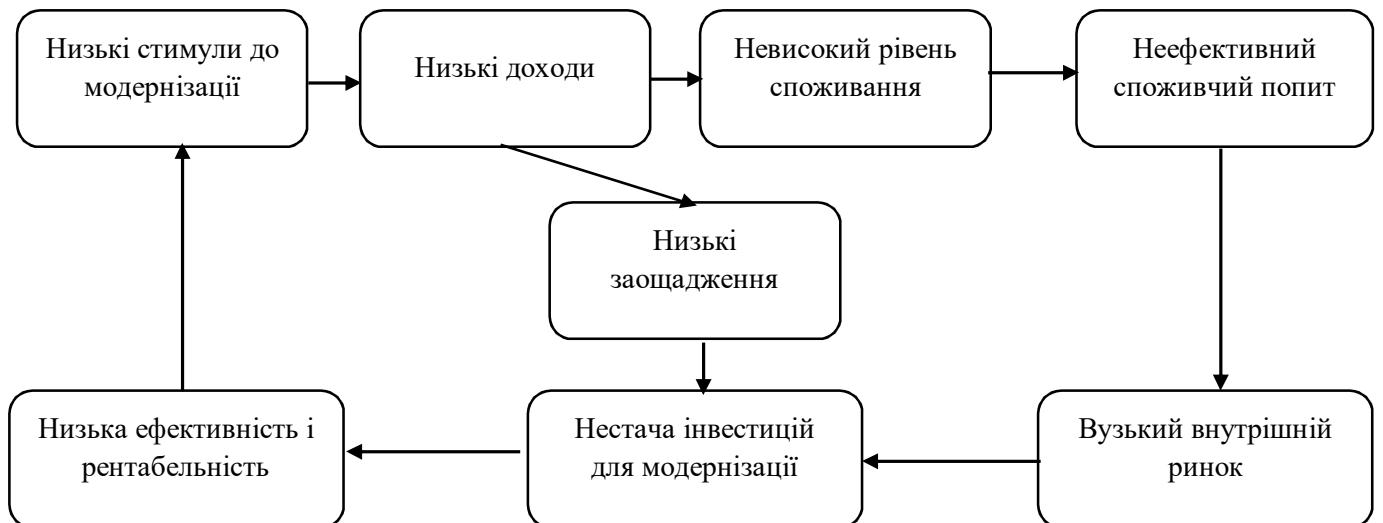

Рисунок 1.1. «Закляте коло бідності» за кейнсіанською інтерпретацією

Примітка: Побудовано автором за даними [11].

Наведені вище концепції згодом стали основою для розробки та документування теорії переходу до самоокупного розвитку на основі модернізації. Цей ефект модернізації, на думку В. Ростоу, супроводжується високими темпами зростання, де важливу роль відіграє відношення обсягу інвестицій до темпів зростання ВВП. [53].

Зазначимо, що ця модернізація є переходом від традиційного (застарілого) до сучасного (орієнтованого на інновації), в якому відбувається поступовий (нециклічний) розвиток і спостерігається динаміка соціально-економічних та політичних змін.

На мою думку, при здійсненні економічної модернізації необхідно визначити пріоритетні напрямки. Одним з них є сільськогосподарський сектор із сприятливими природно-кліматичними умовами (клімат, ґрунт), традиціями вирощування окремих сільськогосподарських культур, експортним потенціалом, в ринкових умовах в період глобалізації може стати конкурентними перевагами. Водночас економічне зростання передбачає наявність таких установок та навичок працівників, які впровадили новітні технології в сучасну економіку, засновану на досконалій освіті, інфраструктурі та установах.

Для визначення сутності економічного зростання варто зазначити, що певні умови, фактори, джерела та ресурси необхідні для забезпечення визначення економічної динаміки. Зрештою, цей процес є систематичним і багатовимірним, на який впливають фактори, що визначають на природу та динамічні процеси економічного зростання.

Дослідження законодавців стверджують, що зростання включає, крім економічної підсистеми, систему неекономічних змінних, без якої економічне зростання не може відбутися.

Економічний розвиток, як процес, традиційно будується на 7 основних принципах, сформульованих А. Смітом, Д. Рікардо, Д. Міллом:

- природне право і політика держави «Laissez-faire» стосовно приватних економічних відносин;
- розподіл праці, який виникає в межах ринку;
- вільна зовнішня торгівля, яка базується на експорті тих країн, які мають порівняльні переваги в виробництві;
- використання паперових грошей та інституцій з їх впровадженням у відповідних кількостях;
- накопичення капіталу, вилучення доданої вартості внаслідок підвищення продуктивності праці;
- зниження продуктивності (родючості) землеробства як межі земельної ренти та зростання;
- загроза збільшення населення, заміщення наявних природних ресурсів зростаючим капіталом і досконаліми технологіями [12, с. 53-54].

Однак ці принципи сформувалися під час розвитку економічних відносин і в даний час вимагають уточнення та доповнення, особливо в контексті розвитку. Так, американський економіст українського походження Г. Менк'ю у своїй праці "Принципи економіки" створив систему нових принципів, що регулюють сучасний економічний розвиток. Зокрема, автор зосереджує увагу на таких ключових моментах:

- пріоритет суспільного вибору в умовах обмеженості ресурсів та порівнянні затрат і благ альтернативного варіанта дій:

- пріоритет суспільного вибору в умовах обмеженості ресурсів та порівнянні затрат і благ альтернативного варіанта дій;

- перевага граничних благ над граничними витратами;

- доцільність державного впливу на економіку тоді, коли він спрямований на забезпечення ефективності та соціальної рівності; зміни обсягу державних затрат, ставки податків і кількості грошей в обігу створює можливість у короткостроковій перспективі впливати на рівень інфляції та безробіття [9].

На мою думку, основна особливість сформульованої системи чинників полягає у тому, що її можна доволі легко застосувати у сучасних економічних умовах, в яких знаходиться економіка. Враховуючи особливості аграрної сфери, І. Н. Лякішева виокремлює загальні принципи її економічного розвитку:

- формування обґрунтованого шляху розвитку аграрної сфери, який базується на підвищенні рівня життя населення;

- оптимізація формування аграрної сфери національної економіки;

- соціальна відповідальність держави перед громадянами;

- визначення моделі ринку з урахуванням особливостей розвитку аграрної сфери;

- стійкість функціонування аграрної сфери з урахуванням усіх форм господарювання;

- поєднання державного регулювання із ринковим [8].

Як зазначалося вище, основними умовами економічного розвитку сільської сфери національної економіки є потенціал природних ресурсів (клімат, рельєф, ґрунт), внутрішня економічна та соціальна структура, відкриття національної економіки для зовнішніх ринків, цілісність, структура та органічна єдність економічного простору. [7].

Тому очевидно, що поняття "економічний розвиток" ширше, ніж економічне зростання, і охоплює не лише економічні науки, а й низку соціальних, інституційних

та політичних перетворень, необхідних для сталого розвитку та якісного поліпшення умов життя всього населення.

Такий погляд на зазначену проблематику дає нам підстави звернути увагу ще на одну суперечність у трактуванні понять, які використовуються різними науковцями. Мова йде про змістовне наповнення термінів «економічний розвиток» і «економічне зростання». У більшості літературних джерел зазначено, що економічне зростання є складовою економічного розвитку та однією із найважливіших його характеристик. Воно пов'язане із обсягами виробництва та споживання ВВП. Водночас категорії «розвиток» і «зростання» тісно між собою взаємопов'язані, зокрема зростання якісно змінює економіку і забезпечує її розвиток, а позитивні зміни у відносинах власності на землю, засобах виробництва тощо, розподілі та перерозподілі доходів позитивно впливають на економічне зростання.

Основні відмінності між цими поняттями полягають у глибині властивого їм змісту, а саме зростання пов'язаний із зміною загального обсягу виробництва, і розвиток має більш широке значення. [10, с. 13].

Хоча серед науковців досі немає згоди щодо єдиного підходу до певної проблеми, в сучасній економічній літературі існує тенденція до розширення сфери досліджень економічного розвитку, включаючи політичні, соціальні та екологічні проблеми. Як результат, межі цих понять стають дедалі розмитішими, і, як зазначає німецький професор К. Оппенландер: "Ми розуміємо ріст і розвиток як синоніми ... Різниця між ростом і розвитком є штучною. Тому теорія розвитку для економічного розвитку країн, що розвиваються, є також теорією розвитку". [17].

У вітчизняній науковій літературі сьогодні визначення поняття "аграрна сфера" трактується по-різному. В основному її ототожнюють із категоріями "сільське господарство", "агропромисловий комплекс" та "аграрний сектор", проте чіткого та однозначного тлумачення цього поняття не існує. Аналізуючи наукові праці та нормативні документи, можна стверджувати, що ці категорії не є ідентичними. Зокрема, сільське господарство є основою формування аграрного сектору і має класичне визначення - це сукупність галузей, що займаються вирощуванням сільськогосподарських культур та розведенням сільськогосподарських тварин.

Що стосується агропромислового комплексу (АПК), то це складна міжгалузєва виробничо-економічна формація, яка об'єднує ряд галузей за економічними, технологічними та організаційними характеристиками. Він складається з трьох тісно пов'язаних областей:

- сільське господарство, яке формує сировинну базу АПК;
- галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговування АПК (сільськогосподарське машинобудування, виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, комбінованих кормів тощо);
- галузі зі збереження, переробки, транспортування та реалізації сільськогосподарської продукції [5]. Деякі вчені долучають сюди ще й виробничу інфраструктуру.

У зарубіжних джерелах це поняття зустрічається як агробізнес. У США власність на землю, відповідне сільськогосподарське виробництво, виробництво сільськогосподарської техніки, переробка виробленої сировини та транспортування об'єднані в єдине ціле. В європейських країнах до сільськогосподарського підприємства ставляться дещо обмеженіше.

Великий економічний словник А. Азреляна містить таке визначення: «АПК - це сукупність галузей національної економіки, взаємопов'язаних між собою економічними відносинами, що стосуються виробництва, розподілу, обміну, переробки та споживання сільськогосподарської продукції» [25, с. 458]. Тому варто відзначити наявність високого рівня вертикальної та горизонтальної інтеграції суб'єктів господарювання, що беруть участь у процесі сільськогосподарського виробництва, кінцевим продуктом якого є сільськогосподарська продукція.

Аграрний сектор має дещо ширше значення, ніж агропромисловий комплекс. Це сектор національної економіки, що включає всі суб'єкти господарювання всіх видів власності, що займаються виробництвом сільськогосподарської продукції та продуктів їх основної переробки, а також систему сервісних підприємств з різними організаційно-правовими формами. Крім того, вона відчуває вирішальний вплив державної аграрної політики та органів місцевого самоврядування.

Згідно з визначенням Н. Т. Гончарук, аграрний сектор - це сукупність тісно пов'язаних галузей сільськогосподарських підприємств та послуг, що забезпечують потребу в продуктах харчування та сировині для переробних підприємств. Сюди також входять сільськогосподарські навчальні та наукові установи, науково-дослідні інститути, центральні та місцеві органи управління аграрним сектором економіки [53, с. 21-22].

Реальний вплив держави на розвиток аграрного сектору виникає через її державне регулювання через закони та правила, використання цін, кредитних та податкових механізмів, квот на експорт та імпорт тощо. Та аграрну політику, що включає здійснення органами влади організаційних заходів у галузі землекористування, регулювання ринку продуктів харчування, підготовку кадрів для аграрного сектору та розвиток аграрної науки.

Аналізуючи структуру аграрного сектору, зауважимо, що вона набагато ширше трактується, крім аграрного сектору, необхідно включити соціальну інфраструктуру, торгівлю та ділову активність суб'єктів господарювання у сільській місцевості. (Додаток А).

Отже, я вважаю що аграрна сфера господарювання в країні це одна з основних галузей виробництва. У свою чергу немає конкретного трактування таких визначень як: «аграрна сфера», «аграрний сектор» і «агропромисловий комплекс». Також ці визначення ототожнюють із терміном «сільське господарство». Можна сказати, що сільське господарство – це сукупність галузей, які займаються вирощуванням сільськогосподарських культур і розведенням сільськогосподарських тварин.

Щодо АПК - це сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами з приводу виробництва, розподілу, обміну, переробки і споживання сільськогосподарської продукції. У свою чергу аграрний сектор - це сектор національної економіки, який охоплює всі суб'єкти господарської діяльності усіх форми власності, які здійснюють виробництво аграрної продукції та продуктів її первинної переробки, а також систему обслуговуючих підприємств різних організаційно-правових форм. Але ще більш широкого значення набуває аграрний сектор, який має дещо більше значення у його складі входить соціальна

інфраструктура, торгівля та підприємницька діяльність суб'єктів господарювання у сільській місцевості.

1.2 Стратегії економічного розвитку аграрної сфери

У економіці будь-якої країни пріоритетне місце займає аграрний сектор, тому я вважаю, що саме стратегія яка пропонує впроваджувати інновації зможуть покращити його і забезпечити продовольством усіх своїх громадян. Пріоритетним напрямком у цій сфері виступають впровадження щодо найбільш перспективних агротехнологій.

Залежно від сформульованих цілей доцільно виділити ключові напрямки, що входять до стратегії розвитку аграрного сектору. При цьому можливі декілька варіантів реалізації рівнів інтенсифікації виробництва:

- екстенсивний розвиток - ведення сільськогосподарського виробництва на значних територіях при невисокому ступені інтенсифікації (вирощування м'ясної худоби, збір насіння багаторічних трав);

- інтенсивний розвиток - нарощування ефективності граничного використання ресурсів, нарощування виходу продукції. Варіант може бути реалізовано у форматі:

- біологічного сільськогосподарського виробництва при найвищому ступені енергозабезпеченості, що передбачає, як правило, агротехнічні методи впливу;

- інтенсивного «нестійкого» сільськогосподарського виробництва, яке характеризується нарощуванням використання мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин і хімічних препаратів для тварин

Напрямок, що відповідає за рівень диверсифікації та спеціалізації виробництва, реалізується на основі:

- глибокої спеціалізації виробництва - орієнтації на випуск продукції при скороченні «непрофільних бізнесів» - кращий в умовах стабільності навколишнього

ринкового середовища (отримання молока при власному виробництві тільки грубих і соковитих кормів);

- диверсифікації виробництва - розширення номенклатури продукції, яка виробляється, що дає змогу при високому ступені товарності кожного з напрямків діяльності гнучко реагувати на стан та кон'юнктуру ринку і стабілізувати отримання результату [36].

Рівень самодостатності – це оцінка сільськогосподарського виробництва, яке саморозвивається, з точки зору можливості самозабезпечення виробництва частиною оборотних коштів - добривами, паливом й електроенергією, місцевими меліорантами, будівельними матеріалами.

Раціоналізація виробництва - це максимально можлива оптимізація виробничої діяльності, що базується не на зміні структури виробництва, а на раціональному використанні внутрішніх резервів. Вона реалізується на основі бюджетування витрат, забезпечення збереження продукції та скорочення втрат.

Напрямок біологізації, екологізації й хімізації сільськогосподарського виробництва формує певну господарську позицію щодо впливу на навколишнє середовище. Біологічне, органічне або біодинамічне сільське господарство орієнтоване на повну або часткову відмову від хімічного впливу на природні біологічні середовища. Цей напрямок може бути реалізовано:

-в екстенсивній формі, яка реалізується в умовах низької енергозабезпеченості виробництва ((при скороченні обробітку ґрунту , насиченні структури угідь понад 60-70 % бобовими травами

-в інтенсивній формі за рахунок високого рівня механізації та внесення великого обсягу органічної речовини (в формі гною і сидератів).

Збут/переробка- ринкова стратегія, яка характеризує підхід до пріоритетності переробки сільськогосподарської продукції. Її ефективність обґрунтовується з точки зору цінових та дохідних пропорцій і зростання зайнятості населення.

Напрямок стійкості й ефективності відповідає за формування підходів до цих цільових показників.

Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва на галузевому та регіональному рівнях полягає у підборі відповідних елементів. При цьому ключова роль належить експертам, спеціалістам і керівникам сільськогосподарських підприємств, обласних та районних органів влади.

Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва може використовуватися з різним ступенем інновацій. Таким чином, стратегія технічної підтримки аграрного сектору України передбачає використання трьох видів технологій, таких як:

-прості (нормальні) - ґрунтозахисні мінімальні технології, поєднання операцій. Вони рекомендовані для господарств і територій з низьким рівнем прибутковості, кадрового забезпечення;

-інтенсивні, які мають бути поділені на два рівні:

а) «біологічно інтенсивні передбачають внесення невеликого обсягу мінеральних добрив та активну роботу з органічною речовиною. оптимізацію застосування засобів захисту:

б) «дисбіологізовані»- з використанням підвищених доз добрив, активна робота із засобами захисту рослин:

-високі технології, які передбачають точне автоматизоване управління операційними процесами, що планується використовувати в окремих господарствах.

Стратегічно заснований розвиток рослинництва в сільськогосподарському підприємстві повинен бути зосереджений на розробці ресурсозберігаючих технологій з урахуванням вимог системи сільськогосподарського районування та обов'язкового накопичення органічних речовин у ґрунті. Низькі дози мінеральних добрив, відсутність поліпшувачів та недостатнє використання органічних добрив призводять до систематичного негативного балансу основних поживних речовин у ґрунті.

Взаємозалежність розвитку рослинництва та тваринництва незаперечна. Якість продуктів тваринництва безпосередньо залежить від рівня, якості та екологізації врожаю, тоді як інтенсивно розвивати тваринництво без внесення органічних речовин неможливо [38].

Сучасними тенденціями розвитку тваринництва в Україні та за кордоном є створення високотехнологічних галузей економії ресурсів. Ось чому пріоритетні напрямки розвитку сільськогосподарського підприємства можна визначити наступним чином: переоснащення сільськогосподарського виробництва високоефективним обладнанням, розробка нових технологій виробництва продукції, що забезпечують підвищення якості, створення механізмів економії ресурсів та енергії та створення сприятливих умов для розвитку малих сільськогосподарських підприємств у сільській місцевості. Всі ці напрямки потрібно врахувати у стратегії технічної модернізації аграрного сектору.[2]

Таблиця 1.1

Стратегічний SWOT-аналіз розвитку технічної бази сільськогосподарського виробництва

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<p>1.Поліпшення якості та конкурентоспроможності продукції з огляду на модернізацію і технічне переозброєння виробництва</p> <p>2. Застосування інноваційних технологій у сільськогосподарських галузях, особливо при виробництві зерна, молока, м'яса свиней.</p> <p>3.Наявність сільськогосподарських підприємств, що виробляють конкурентоспроможну продукцію.</p>	<p>1.Висока частка збиткової сільськогосподарської техніки та знарядь праці.</p> <p>2.Нерозвинутість інфраструктури ринку послуг, виконання технологічних операцій.</p> <p>3.Низька технічна оснащеність СФГ і ОСГ.</p>
Можливості (O)	Загрози (T)
<p>1.Збільшення обсягів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.</p>	<p>1.Зниження рівня прямої державної підтримки.</p> <p>2.Подальше посилення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію, що</p>

2. Освоєння ресурсо і енергозберігаючих технологій.	може призвести до банкрутства багатьох підприємств.
3. Розвиток малих форм господарювання як важливих виробників товарної сільськогосподарської продукції.	3.Залежність сільськогосподарського виробництва від природніх факторів.
4. Підвищення інвестиційної привабливості сільського господарства з огляду на зростання ефективності агробізнесу.	

Примітка: побудовано автором на основі даних Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО)

Для розробки стратегії технічної модернізації сільського господарства необхідно визначити основні проблеми, що стоять перед проблемами сільськогосподарського підприємства, та сформулювати сильні та слабкі сторони учасників ринкових відносин в аграрному секторі. SWOT-аналіз дозволив виявити ключові сильні та слабкі сторони, визначити загрози та перспективи (табл.1.1).

Ключовим фактором ефективної технічної модернізації в аграрному секторі є стимулювання наукових досліджень для розвитку, просування техніко-технологічних інновацій у сільському господарстві, організаційно-економічного механізму технічної модернізації.

В якості показників для реалізації стратегії необхідно одночасно розмістити обширні показники (кількість придбаного нового обладнання, вік обладнання, наявність обладнання, енергозабезпечення) показники ефективності використання технічних ресурсів (прибуток на 1 га орної землі, капіталова продуктивність, питома витрата паливно-мастильних матеріалів на одиницю площі, рентабельність сільськогосподарського виробництва, чистий прибуток).

Для побудови сучасного та конкурентоспроможного парку обладнання та підвищення ефективності його потенціалу необхідно здійснити:

1. Конфігурація рівня енергозабезпечення сільськогосподарського виробництва на рівні понад 200 к.с. у розрахунку на 100 га посівних площ, що може бути досягнуто шляхом формування парку енергонасиченого обладнання для заміни зношеного обладнання з низькими показниками потужності.

2. Освоєння нульової та мінімальної технологій землеробства, що потребує оснащення сільськогосподарського виробництва посівними комплексами, а це дасть змогу істотно знизити ресурсо- й енергоємність виробництва.

3. Технічне оснащення тваринництва, яке має будуватися на двох аспектах: організація ефективного кормовиробництва (оновлення парку кормозаготівельної техніки) і створення умов для утримання та годівлі тварин (оновлення доїльних установок, будівництво нових молочних ферм з безприв'язним утриманням тварин).

4. Створення умов для інтенсивного розвитку СФГ і ОСГ з доступом до ефективних технологій виробництва й техніки.

5. Забезпечення умов для технічного обслуговування, ремонту та зберігання сільськогосподарської техніки.

Комплексне впровадження стратегії технічної модернізації в цих сферах забезпечить організаційне, технічне та технологічне оновлення агропромислового виробництва та підвищить його ефективність.

Технічна модернізація тваринництва неможлива без інвестицій, через це підвищення інвестиційної привабливості галузі тваринництва є ключовим фактором розвитку.

Обрана стратегія реалізується в системі довгострокових, середньострокових та бізнес-планів, конкретних програм розвитку галузі. Обґрунтування стратегії базується на застосуванні загальних підходів до планування, але у стратегічного плану є свої особливості, оскільки розробка стратегії передбачає замкнене коло з прямими (розробка стратегії та цілі бізнесу - реалізація та контроль) та навпаки (врахування реалізації виконання – корегування планів) зворотніми зв'язками. Ці зв'язки дозволяють використовувати прогностні сценарії для моделювання перспективних виробничих показників для розвитку галузей промисловості та аграрного сектору в цілому та, за необхідності, адаптувати окремі елементи стратегії

з урахуванням змін зовнішніх та внутрішніх факторів. Тому побудова стратегії агропромислового виробництва є гіпотетичною картиною послідовної еволюції часу та місця подій, які разом відображають еволюцію аграрного сектору України та всієї Європи в цілому. [6]

Отже, стратегія розвитку сільського господарства передбачає запровадження якісних змін, при яких експлуатація природних ресурсів, напрям інвестицій, спрямованість науково-технічного розвитку, розвиток особистості та інституційні зміни взаємозалежні та взаємодоповнення (інтеграція) та орієнтація на розбудову потенціалу для задоволення потреб у харчових продуктах людини. Стратегія розвитку аграрного сектору повинна базуватися на дотриманні основних принципів, що характеризують загальну роботу територіально-галузевої системи та відповідних процедур управління.

1.3 Міжнародні економічні об'єднання у сфері аграрного виробництва

Міжнародні організації відіграють важливу роль у розвитку аграрного виробництва. Вони допомагають розширити горизонти експорту і імпорту в сфері агробізнесу.

Міжнародні економічні асоціації це одна з форм міжнародного економічного співробітництва, вони відіграють важливу роль на світовому ринку сільськогосподарського виробництва. Сьогодні до основних міжнародних організацій, що регулюють агропродовольчу промисловість, належать Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) та Всесвітня продовольча програма (ВПП). Пам'ятаємо, що ці об'єднання мають спільну мету - регулювати аграрний ринок, забезпечувати продовольством тих, хто цього потребує, залучати інвестиції в аграрний сектор тощо.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) є провідним органом ООН, що займається досягненням продовольчої безпеки. Ця структура підтримує тісні контакти з низкою структур ООН, багатьма міжнародними міжурядовими та неурядовими організаціями. ФАО має широкий мандат, що включає значний діапазон, важливий для забезпечення міжнародної продовольчої безпеки [45].

Найбільший інтерес для роботи ФАО представляють програми, спрямовані насамперед на стимулювання економічного виробництва виробників сільськогосподарської техніки, сприяння вирішенню проблем продовольства в окремих штатах та регіонах. Ключем до роботи ФАО у середньостроковій перспективі є Спеціальна програма у сфері продовольчої безпеки (СППБ), Програма технічного співробітництва та програма «Нульового голоду».

Діяльність спеціальної програми з питань продовольчої безпеки в основному спрямована на країни з низьким рівнем доходу та продовольство, які не мають страху. Його основні завдання пов'язані з наданням допомоги національним урядам у здійсненні національних дій щодо продовольчої безпеки. Велике значення надається роботі з регіональними фінансовими установами з метою оптимізації зусиль для досягнення продовольчої безпеки. Допомагаючи знайти ефективні рішення для боротьби з голодом, недоїданням та бідністю, Програма діє за допомогою проектів у 83 країнах. СППБ підтримує механізми взаємодії між країнами, що розвиваються. Співпраця забезпечується для сприяння обміну досвідом, досвідом та технологіями.

Програма технічного співробітництва ФАО передбачає фінансування відносно короткотермінових (не більше 2 років), але дуже відчутних та конкретних результатів, що заповнюють існуючі прогалини, і мають маю ефект каталізатора. З цих проектів ФАО ділиться досвідом із країнами-членами шляхом мобілізації місцевих ресурсів. Слід підкреслити, що Програма технічного співробітництва передбачає гранти, але не позики. Він здатний працювати з досить широким колом партнерів, і його активність зросла за останні роки.

Програма «Нульовий голод» має ряд найважливіших компонентів, таких як забезпечення 100% -го доступу до продовольства і харчування протягом всього року,

боротьба з затримкою росту у дітей до 5 років, досягнення стійкості всіх продовольчих систем, подвоєння продуктивності і доходів дрібних фермерських господарств, а також скорочення кількості харчових відходів. Відзначимо ефективну реалізацію подібної програми в Бразилії - дохід сільських фермерських господарств зріс на 33%, що перевищило середній показник по країні, який склав 13%. У Бразилії виконання програми включало в себе збалансоване поєднання так званих заходів структурної політики, покликаних крім іншого забезпечити більш справедливий розподіл доходів, стимулювати виробництво, створювати нові робочі місця, а також ввести компенсаційні заходи надзвичайного характеру. Грунтуючись на бразильському досвіді, ця програма буде реалізовуватися в інших країнах [18].

Також можна відзначити Спеціальну програму надзвичайних ситуацій та реабілітації ФАО. Це допомагає усунути наслідки воєн та стихійних лих. Слід підкреслити, що згідно з цією програмою Агентство не забезпечує продовольством країни, а допомагає зацікавленим відновити виробництво продуктів харчування. Типові заходи програми включають забезпечення насінням та інструментами, відновлення зрошувальних систем, захист рослин та надання вакцин тваринам. Наприклад, у 2010 р. ФАО брала активну участь у боротьбі зі руйнівними наслідками землетрусу на Гаїті. Спільно з урядом країни було розроблено шестирічний інвестиційний план відновлення та розвитку аграрного сектору 100 тис. Т сільськогосподарської сировини [31].

ФАО широко співпрацює з низкою міжнародних організацій, що займаються більш вузькими проблемами продовольчої безпеки. До їх числа відносяться організації за окремими видами сільськогосподарських культур: Всесвітня рада по зерну (International Grains Council - IGC36), Міжнародна організація з кави (International Coffee Organization - ICO37), Міжнародна організація по цукру (International Sugar Organization - ISO38), міжнародні комітети по чаю, оливковій олії і т.д.

Всесвітня рада по зерну - сприяє стабілізації світового ринка зерна, розглядає шляхи за допомогою яких зусилля країн-донорів будуть більш ефективними, бере

участь в розробці критеріїв для формування аграрної політики різних держав й зміцнення світової продовольчої безпеки.

Міжнародна організація цукру вважає, що основними її завданнями є розширення міжнародної співпраці у виробництві та міжнародній торгівлі цукром, обмін інформацією та проведення транснаціональних консультацій з метою розробки та реалізації національної політики держав щодо цих питань. як допомога у фінансуванні проектів збільшення виробництва цукру.

Багато з вищезазначених міжнародних організацій, що займаються сільськогосподарським виробництвом, були створені за ініціативою та за безпосередньої участі ФАО. Координує їх діяльність, а іноді повністю визначає політику, яку вони здійснюють. Основним завданням компаній, що котируються на біржі, є стабілізація міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та запобігання можливого перевиробництва певних видів сільськогосподарських культур при збиранні світових цін на сільськогосподарську продукцію. Результатом їх діяльності є укладення міжнародних товарних угод на певні види сільськогосподарської продукції, в яких беруть участь як країни виробники, так і країни-споживачі.

Згідно зі своїм статутом, ФАО співпрацює з різними міжнародними неурядовими організаціями. Дозволяє якомога більшій кількості організацій висловити свою думку щодо продовольчої безпеки на основі веб-сайтів ООН. Наприклад, ФАО підтримує офіційні відносини з Альянсом з міжнародного співробітництва. Міжнародний кооперативний альянс - це організація, яка об'єднує кооперативи в різних галузях економіки та відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Сільськогосподарські кооперативи впливають на самозабезпечення продуктами харчування, причому більшість цих кооперативів становлять значну частку основного виробництва продуктів харчування. Таким чином, в завдання Альянсу з міжнародного співробітництва входить сприяння розвитку співпраці у всьому світі, взаємному обміні досвідом у кооперативному русі, розвитку торгівлі та інших відносин між кооперативними організаціями різних країн [14].

У світовій економіці налагоджена співпраця з Міжнародною асоціацією економістів аграрного господарства (International Association of Agricultural Economists-IAAE41), яка обмінюється знаннями про аграрну економіку, впроваджує передові фінансові технології в агропромисловий комплекс, а також розвиває інтеграційні зв'язки між країнами. Міжнародна асоціація економістів сільського господарства розробляє аграрну політику на глобальному та регіональному рівнях. Важливе місце в діяльності організації відводиться розробці моделі інтегрованого фінансування сільського господарства різних прогностичних моделей Та (економічна модель продовольчої політики, глобальна модель перспектив розвитку сільськогосподарського виробництва, модель це у галузі міжнародних відносин у сільському господарстві).

Таким чином, ФАО виступає нейтральним форумом, де міжнародні учасники на рівних зустрічаються для переговорів про угоди та обговорення продовольчої безпеки. Організація ФАО як джерела знань та інформації про стан продуктів харчування на планеті. Це допомагає країнам, що розвиваються та менш розвиненим, модернізувати та вдосконалити сільськогосподарські практики, в тому числі. на інноваційних принципах.

Різні аспекти розвитку ринку сільськогосподарської продукції продовольства представляють суміжну область діяльності для ряду інших міжнародних міжурядових організацій системи ООН: Всесвітньої організації охорони здоров'я - ВООЗ (World Health Organization - WHO), Міжнародної організації праці - МОП, (International Labour Organization - ILO), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) [39].

Зазначимо, що на цій стадії світової економіки поряд з міжнародними організаціями існують і інші проблеми - транснаціональні корпорації (ТНК). Вони не менш впливові в міжнародних фінансових відносинах і зараз вважаються одним з головних гравців на міжнародній арені.

Міжнародні та транснаціональні корпорації виступають як безпосередні учасники усього спектру глобальних економічних відносин, як "локомотиви" світової

економіки. З цього визначення можна побачити чіткий взаємозв'язок між ТНК та сільськогосподарським підприємством. Тобто бізнес ТНК не лише пов'язаний, але часто спеціалізується на агропромисловому комплексі. На сьогодні у багатьох країнах світу ТНК модернізували кожну зі своїх сільськогосподарських галузей. У деяких випадках ТНК відроджують старі або навіть "закладають основи" для абсолютно нових, орієнтованих на інновації сільськогосподарських галузей, оснащуючи їх більш потужним та технологічним обладнанням.

Транснаціональні корпорації є продуктом міжнародних економічних відносин. Вони перетворили світову економіку на міжнародне виробництво, забезпечили розвиток науково-технічного прогресу в аграрному секторі та здійснили:

- вдосконалення технологічного рівня обробки і переробки продукції;
- поліпшення якості продукції та ефективності її виробництва;
- вдосконалення форм менеджменту, управління підприємствами АПК [49].

Пропоную розглянути найбільші транснаціональні корпорації Європи, що спеціалізуються на аграрному виробництві, станом на 2020 рік [48], (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Провідні ТНК агробізнесу в Європі, станом на 2020

Назва ТНК	Країна	Річний дохід, в млрд.дол.США
Syngenta AG	Швейцарія	12,79
Bayer AG	Німеччина	11,66
CNH Industrial NV	Нідерланди	10,12
BASF	Німеччина	6,55

Примітка: складено автором за даними Міністерства сільського господарства Німеччини

Компанія BASF- це німецький конгломерат, в основному, ТНК - що спеціалізується як хімічна компанія, є важливим гравцем в агробізнесі. BASF є одним з провідних у світі постачальників фунгіцидів, гербіцидів і інсектицидів. Їх провідні хімічні технології використовуються для обробки полів для гольфу, компаніями з виробництва спортивних газонів, а також в лісах і теплицях по всьому світу. BASF

також інвестував значні час і ресурси в дослідження нутрігеноміки, вивчення впливу поживних речовин на гени людини. У 2016 році BASF відкрив новий технологічний центр захисту рослин в Лімбергерхоф, Німеччина. Ця сучасна установка дозволяє компанії проводити контрольовані випробування продукції в реальних умовах розвитку фермерства [16].

ТНК - CNH Industrial - найбільш відомий як виробник тракторів та іншої сільськогосподарської техніки. Він керує 12 різними брендами, включаючи Case і New Holland. Компанія також є провідним виробником важкої будівельної техніки. CNH Industrial, хоча і заснована в Нідерландах, працює у Великобританії, а її материнська компанія Ехог належить родині Аньеллі. Їх глобальна діяльність охоплює 66 вир підприємств і 53 науково-дослідних центрів у 180 країнах світу. У прагненні впровадити екологічно чисті технології в свої продукти, компанія CNH Industrial представила в 2017 році двигун природного газу Cursor 13 NG, який до цих пір залишається найпотужнішим двигуном на ринку природного газу [70].

Bayer - ТНК, німецька конгломератна і фармацевтична компанія, одним з найвідоміших видів продукції якої є аспірин. Проте, Bayer також є одним з найбільших гравців у світі в області науки про рослинництво. Сьогодні ТНК Bayer налічує понад 35 дослідницьких майданчиків і 175 місць для вирощування рослин по всьому світу. У 2016 році корпоративна реструктуризація зробила Bayer CropScience одним з трьох основних підрозділів Bayer AG, які зобов'язані підкорятися безпосередньо главі компанії. У тому ж році Bayer оголосив про плани з придбання Monsanto на 60 млрд дол. США. Ця угода була схвалена у 2018 році за умови, що Bayer продасть свій насіннєвий і гербіцидовий бізнес BASF.

ТНК Syngenta AG-швейцарська компанія, що спеціалізується на виробництві хімічної обробки для насіння. Його хімічний підрозділ, який домінує в продажах, має п'ять основних виробничих ліній: селективні гербіциди, неселективні гербіциди, фунгіциди, інсектициди і засоби для догляду за насінням. Виробництво насіння Syngenta можна розділити на три лінії: кукурудза, соя і колекція інших польових культур і овочів. На початку десятиліття Syngenta зайнялася виробництвом біопалива, коли випустила кукурудзяну межу Enogen, призначену для зниження споживання

води і енергії в процесі перетворення кукурудзи в етанол. Станом на червень 2018 року, EnoGen використовується на більш ніж 30 заводах з виробництва етанолу в усьому світі [68].

Таким чином, міжнародні економічні асоціації у галузі сільськогосподарського виробництва відіграють важливу роль у регулюванні міжнародного ринку сільськогосподарської продукції. Основним органом у цьому напрямку можна вважати Продовольчу та сільськогосподарську організацію ООН ФАО, яка співпрацює з іншими сільськогосподарськими організаціями (Всесвітня рада зернових, Міжнародна кавова організація, Міжнародна організація цукру, міжнародні комітети з питань чаю, олії та ін.). Слід також зазначити, що на сучасному світовому ринку транснаціональні корпорації (ТНК) набирають силу та вплив. До групи ТНК, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, входять гравці на продовольчому ринку, різноманітна продукція переробної промисловості, компанії сільськогосподарського машинобудування, компанії, що представляють роздрібну та оптову торгівлю, а також постачальники первинних ресурсів для сільськогосподарського виробництва.

Висновки до розділу 1

Аграрна сфера відіграє ключову роль для національного господарства країни. Вона зосереджує в собі одну з основних потреб людства – харчування. Саме тому аграрна сфера має бути найбільш розвиненою в країні, людям завжди має вистачати продовольств, а країні в свою чергу покращувати свій експорт тим самим збільшувати добробут держави.

Міжнародне економічне співробітництво має сприяти зміцненню співпраці між країнами світу, яка тісно пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки, готовністю до цілеспрямованого реагування на гуманітарні потреби та усуненням основних причин голоду, кліматичних змін, фінансових потрясінь, соціальні конфлікти. Міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк,

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, Світова організація торгівлі та інші відіграють важливу роль у вирішенні глобальної продовольчої проблеми: вони досліджують, розробляють та впроваджують більш інноваційні методи ведення сільського господарства.

До пріоритетів державної політики міжнародного та економічного співробітництва у галузі сільськогосподарського виробництва слід віднести:

1. стимулювання ефективного використання ресурсів та переходу до стійкого сільськогосподарського виробництва, до інтенсивного розвитку економіки сільського господарства.

2. сприяти передачі знань та інновацій у сільське господарство;

3. підвищення конкурентоспроможності видів бізнесу у всіх секторах сільськогосподарського виробництва

4. сприяння організації ланцюга постачання продуктів харчування та виробництву доданої вартості та управління ризиками у сільському господарстві.

РОЗДІЛ 2

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

2.1 Особливості сучасного стану реалізації спільної аграрної політики ЄС

Сільське господарство є важливою галуззю економіки будь-якої країни. Зосереджуючись на європейських цінностях та прагнучи створити нову систему управління сільським та сільським розвитком, країни повинні керуватися стратегічними громадськими цілями з чітко визначеними пріоритетами та ефективними механізмами реалізації. ЄС має такий досвід та механізми, а саме Спільну сільськогосподарську політику (ССП), як окремий самостійний елемент економічної політики ЄС. У середині минулого століття САП активно наголошувала на сільськогосподарському виробництві та експорті, наприкінці - на їх обмеженні. Такі дії є результатом постійних змін навколишнього середовища та багаторічним досвідом SAP, який слід використовувати іншим країнам, включаючи Україну, які прагнуть поєднати ринкові та державні механізми для координації процесів у сільськогосподарському секторі, а також зусиллями щодо вступу ЄС, або розгляньте ринок ЄС як потенційний ринок збуту.

Спільна аграрна політика (САП) була результатом бажання країн європейського союзу створити політичний та економічний союз. Вона містить у собі елементи регуляторної, цінової, бюджетно-податкової, зовнішньоторговельної, структурної політики. Можна зазначити, що САП (Common Agricultural Policy, CAP) – це інтегрована система заходів, завдяки яким забезпечується підтримка цін на аграрну продукцію та субсидується виробництво сільськогосподарських товарів [4 . С. 128]. Основні цілі САП були сформовані ще у 1956 році в ст. 39 Римського договору про створення САП і залишаються незмінними і до сьогодні: - підвищення продуктивності аграрного сектора шляхом сприяння технічному прогресу; -

забезпечення раціонального розвитку сільськогосподарського виробництва та оптимального використання факторів виробництва; - забезпечення прийняттого рівня життя для зайнятих у сільському населенні, зокрема за допомогою збільшення їхніх доходів; - стабілізація ринків сільськогосподарської продукції, захист виробників і споживачів від зовнішніх чинників; - гарантування забезпечення населення країн-учасників ЄС якісним продовольством за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції за доступними цінами [5]. Для досягнення вищезгаданих цілей було закріплено три основоположних принципи функціонування САП (рис.2.1).

Рис. 2.1 Принципи Спільної аграрної політики

Примітка: Побудовано автором за даними сайту [4]

Єдність ринку досягається за рахунок вільної торгівлі сільськогосподарською продукцією між Договірними Сторонами, скасування кількісних обмежень, митних зборів та податків та встановлення єдиних цін на сільськогосподарську продукцію. Компетентні органи ЄС контролюють підтримку рівня цін на сільськогосподарську продукцію. Якщо закупівельні ціни на товари падають і падають нижче дозволеного мінімуму (більш ніж на 10%), тоді виробники гарантовано викуплять ці товари, забезпечуючи таким чином підтримку рівня цін.

Принцип фінансової солідарності полягає у відповідальності усіх держав – членів за фінансові наслідки САП. САП має спільне фінансування, що забезпечується через Європейський фонд орієнтації та гарантії сільському господарству.

Результатом стала жорстка політика субсидій, яка створила величезні надлишки їжі. Так у 1988 р. САП витратив 68% бюджету ЄС шляхом реалізації таких принципів, як встановлення мінімальних цін на сільськогосподарську продукцію, захист європейського сільськогосподарського ринку від імпорту за рахунок зборів, квот та стандартів якості [40]

На практиці відповідальність за здійснення єдиної спільної політики несуть ЄС (Рада і Комісія). Реалізація САП відбувається через низку інструментів, які Європейська Комісія групує у два «стовпи».

Перший "стовп" включає спільну організацію ринків (за допомогою таких заходів, як експортні субсидії, підтримка ринкових цін, зберігання продукції, мито) та пряма підтримка фермерів (завдяки заходам, лише один платіж за господарство, лише один за площу землі, платежі, частково пов'язані з виробництвом керівники та додаткові платежі). ЄС гарантує підтримку САП всім домогосподарствам та сільськогосподарським виробникам, але лише за умови дотримання вимог: підтримання землі в належному стані, підтримка екології та захист навколишнього середовища.

Другий "стовп" САП передбачає розвиток сільських територій (збереження сільських ландшафтів, поліпшення якості життя в сільській місцевості та диверсифікація сільської економіки).

Все це разом є стратегічною метою САП - надати гарантії сільськогосподарським виробникам за ринковими цінами та підтримувати стабільний рівень їх доходу.

Досліджуючи еволюцію САП (табл.2.1), можна визначити, що в різний час реформи мають на меті досягнення різних цілей. Ця реформа була спричинена такими проблемами:

- 1) високі ціни підтримки стимулювали надмірне виробництво сільськогосподарської продукції;

2) м'ясомолочні продукти постійно були у надлишку, оскільки ціни на них були набагато вищими від світових;

3) у зв'язку із інтенсивним субсидіюванням свого експорту, з'явилася велика кількість нарікань на нечесну конкуренцію з боку інших країн (США, група КАІРНС: Австралія, Канада, Бразилія, Чилі, Колумбія, Фіджі, Малайзія, Нова Зеландія, Парагвай, Філіппіни, Південна Африка, Таїланд, Уругвай).

1) високі ціни на підтримку призвели до надмірного виробництва сільськогосподарської продукції;

2) м'ясних та молочних продуктів постійно було в достатку, оскільки їх ціни були набагато вищими за світові;

3) внаслідок інтенсивного субсидування експорту було подано велику кількість скарг на недобросовісну конкуренцію з інших країн (США, група САІРНС: Австралія, Канада, Бразилія, Чилі, Колумбія, Фіджі, Малайзія, Нова Зеландія, Парагвай, Філіппіни, ПАР, Таїланд, Уругвай).

Можна спостерігати якісні зміни у політиці САП, які простежуються на зміщенні акцентів. Разом з тим відбуваються зміни і у фінансуванні САП.

Таблиця 2.2

Обсяги фінансування для реалізації САП на 2014-2020 рр. млрд. євро

Показник	2015-2020 рр.
«Стовп 1» (спільна організація ринків)	312,74
«Стовп 2» (збереження ландшафтів та навколишнього середовища)	95,58
Разом	408,31

Примітка: побудовано автором за даними сайту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН FAO .

З 2015 року САП згадує про важливість екології, важливість збереження первинних сільських ландшафтів, важливість покращення рівня життя людей, які проживають у сільській місцевості, не забуваючи про необхідність підтримувати конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції, інвестуючи в освіту та інновації.

Пріоритети САП для країн Європейського Союзу є важливими орієнтирами. Розумна, сучасна аграрна політика може забезпечити збалансованість сільського господарства та його подальший розвиток.

З огляду на вищевикладене, можна зробити висновок, що досить великий етап у формуванні та розвитку САП, який розпочався у 1956 р. І це продовження, дає можливість проаналізувати всі успішні та невдалі реформи [41].

Отже, САП є однією з найважливіших наднаціональних політик ЄС, що фінансується спільним фондом Європейського Союзу - EAGF та EFRD. Основними напрямками субсидій є організація материкових ринків завдяки запровадженню регулювання цін, а також пряма підтримка фермерів, обсяги яких постійно зменшуються внаслідок переходу до неоліберальної моделі.

Сучасна тенденція підтримки сільськогосподарського сектору ЄС полягає у збільшенні фінансування розвитку сільських територій, що не можна охарактеризувати як лише елемент регіональної політики, оскільки воно діє як потужний засіб прихованих субсидій для сільського господарства.

2.2 Країни-лідери міжнародної торгівлі на європейському ринку аграрного виробництва

Історично першою і найпоширенішою формою міжнародного економічного співробітництва країн світу є міжнародна торгівля. Міжнародна торгівля як форма міжнародного економічного співробітництва охоплює всі країни світу. Його зростання та динаміка визначаються ступенем відкритості національної економіки та

стадією економічного циклу, в якій знаходиться національна та світова економіка. Зрозуміло, що країни з високим рівнем ВВП можуть забезпечити себе продуктами харчування, якщо це необхідно. Зазвичай імпорт компенсує нестачу сировини для виробництва готової продукції і час від часу збільшує вартість товарів. У свою чергу, менш розвинені країни не мають достатнього капіталу, щоб забезпечити своє населення достатньою кількістю їжі, і більше не мають можливості виробляти кінцеву продукцію з доданою вартістю (навіть для постачання продукції і навіть експорту на внутрішній ринок). Таким чином, ми пропонуємо більш детально розглянути спеціалізацію лідерів країни у міжнародній торгівлі на світовому сільськогосподарському ринку, щоб зрозуміти систему виробництва та розподілу сільськогосподарської продукції у світовій економіці.

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації (ФАО), на початку 21 століття світові сільськогосподарські ринки зазнали значних змін. Швидке економічне зростання в країнах, що розвиваються, спричинило попит на сільськогосподарську продукцію у всьому світі. У ринкових економіках та країнах, що розвиваються, зміни доходів та розподілу також призвели до змін у структурі споживання. У цьому відношенні світове виробництво продовжує зростати, щоб задовольнити попит, і, як результат, міжнародна торгівля набирає обертів - з'являються нові експортери та імпортери сільськогосподарської продукції. Основним розвитком на світових сільськогосподарських ринках стало зростаюче значення економік, що формуються, таких як Бразилія, Китай, Індія, Індонезія та Російська Федерація. Розуміння динаміки та тенденцій, що ведуть до змін у структурі торгівлі сільськогосподарською продукцією, є ключовим для аналізу зв'язків між торгівлею, світовими аграрними ринками та продовольчою безпекою [42]

У період з 2000 по 2018 рік світова торгівля сільськогосподарською продукцією зросла більше ніж три рази. В середньому, торгівля В сільськогосподарською продукцією демонструвала щорічне зростання на рівні більше ніж 6%, збільшившись з 570 млрд. дол. США в 2000 році до 1,8 трлн. дол. США в 2018 році [54], (див. Рис. 2.2). Дана тенденція обумовлена економічним зростанням, адже світовий валовий внутрішній продукт (ВВП) також подвоївся у 2018 році в порівнянні з 2000 роком. До

основних причин цього зростання можна віднести - збільшення кількості населення, розвиток транспорту, інфраструктури, інформаційно-комунікаційних технологій та загальну лібералізацію міжнародної торгівлі. В свою чергу зростання в міжнародній торгівлі пов'язане з економічними показниками.

Після фінансової кризи 2008 року світова торгівля товарами (включаючи паливо продукти гірничодобувної промисловості, сільськогосподарську продукцію та промислові товари) була уповільнена через слабе економічне зростання. Зрозуміло, що сільськогосподарська торгівля має бути більш стійкою, ніж торгівля паливом і промисловими товарами, до скорочення інвестицій і слабого сукупного попиту. За оцінками експертів виникла наступна ситуація - загальна еластичність торгівлі по відношенню до ВВП знизилася.

Якщо у період 2001 - 2007 років, до фінансової кризи, збільшення доходів на 1% призвело до збільшення обсягу торгівлі на 1,5%, то в післякризовий період, 2008 - 2013 років, аналогічне збільшення доходів збільшило обсяг торгівлі лише на 0,7%. Ці відмінності в реакції торгівлі на доходи можуть бути пов'язані або з меншою часткою інвестицій в сукупному попиті, або з більш повільними темпами розвитку глобальних ланцюжків створення вартості. Для торгівлі сільськогосподарською продукцією відмінності в торгівлі та доходах також можуть бути пов'язані зі зростаючим протекціонізмом, включаючи зміни внутрішній політиці після стрибків цін на продовольство в період 2009-2018 рр.

Важливо звернути увагу на тип сільськогосподарської продукції, що експортується з країн, що утримують лінію передових 10 країн-експортерів сільськогосподарської продукції. Наприклад, Європейський Союз у 2019 році експортував більшість продуктів (у грошовому вираженні) на світовий аграрний ринок:

- 1) вино із свіжого винограду-12 764 млн. дол. США;
- 2) спиртні напої (вміст спирту менше 80%) - 12 135 млн. дол. США;
- 3) екстракт солоду 7 476 млн. дол. США;
- 4) інші харчові продукти 6 626 млн. дол. США;
- 5) свиняче м'ясо (свіже, заморожене)-5 753 млн. дол. США [54], (рис. 2.2):

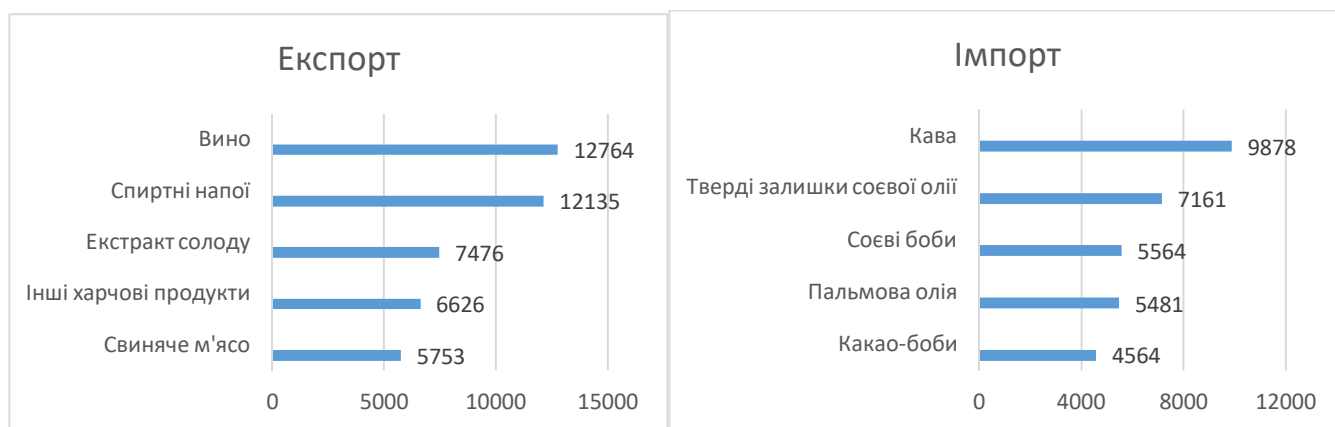

Рис. 2.2 Топ експорту - імпорту сільськогосподарських товарів ЄС, 2019.,(млн.дол.США)

Примітка: побудовано автором за даними World Trade Statistical Review

Таким чином, ЄС в основному експортує готову продукцію з високим вмістом доданої вартості - вино, алкогольні напої, солодовий екстракт, а не звичайну сировину та незавершені харчові продукти. Навіть свинина проходить певні стадії переробки у виробництві та логістиці. Тобто це створює додану вартість, є більш ефективним фактором міжнародної торгівлі та приносить значний прибуток ЄС, збільшуючи ВВП держав-членів. Таким чином, розвинені країни з усталеними ланцюгами створення вартості мають перевагу над іншими, менш розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Більше того, вартість експорту готової сільськогосподарської продукції традиційно вища, ніж вартість експорту сировини та напівфабрикатів. Варто зазначити, що експорт кінцевої сільськогосподарської продукції позитивно впливає на економіку країни, оскільки:

- для переробки та виготовлення товарів необхідні робочі місця, які отримують громадяни, зменшуючи при цьому рівень безробіття;

- при зменшенні безробіття зростає добробут нації;

- при збільшенні добробуту нації прискорюється обіг грошової маси, що позитивно впливає на економіку країни;

-для виробництва необхідне промислове устаткування та техніка, що дає поштовх до науково-технічного прогресу країни та розвитку такої форми міжнародного економічного співробітництва як міжнародний обмін технологіями;

-вартість експорту готової продукції набагато вища вартості продовольчої сировини, що позитивно позначається на збільшенні податкових надходжень до бюджету, на темпах економічного зростання країни;

-відбувається гарантоване зростання ВВП країни, а отже і загальне економічне зростання в країні, що експортує готову продовольчу продукцію [43].

Країни, що розвиваються, усвідомлюють необхідність активного розвитку сільськогосподарської переробки. Досвід країн ЄС свідчить про переваги цього напрямку. Таким чином, Європейський Союз посідає важливе місце в міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією - 41,1% світового експорту і, як наслідок, 39,1% імпорту. Беручи до уваги сільське господарство Європейського Союзу, слід зазначити, що у 2015 році частка сільського населення щодо загальної чисельності населення ЄС невелика (5,13%), а частка сільського господарства у ВВП становить лише 1,42%. Однак загальна додана вартість сільськогосподарського сектору представлена досить стабільною сумою - 250 мільярдів доларів. США [51].

Сільське господарство та харчовий сектор відіграють життєво важливу роль в Європейському Союзі (ЄС), а Спільна аграрна політика ЄС (САП) є основою для його роботи у галузі сільського господарства, продовольчої безпеки та розвитку сільських територій в ЄС. Аграрна політика Європейського Союзу (ЄАП ЄС) існує і реалізується. Єдина сільськогосподарська політика Європейського Союзу (ЄАП), встановлена Римським договором 1957 р., Була офіційно створена для забезпечення гідного сільського порядку в ЄС та гарантованої якості їжі за доступними цінами [44].

Що стосується сільськогосподарського виробництва та продуктивності праці в сільському господарстві, єврорегіон характеризується високим рівнем інтенсивності та товарності цієї галузі. Переважна більшість країн ЄС є не лише самодостатніми сільськогосподарськими країнами, а й основними експортерами

сільськогосподарської продукції. Загалом, європейське сільськогосподарське підприємство є дуже конкурентоспроможним сектором ринкової економіки, функціонування та розвиток якого гарантує продовольчу безпеку та соціальний добробут європейського населення.

Реформи сільськогосподарського ринку, що проводяться в межах ЄС, метою яких є модернізації продуктивних сил та інституційних змін, що відповідають сучасній моделі світового сільського господарства. Спираючись на переваги відкритої економіки та активної державної підтримки, Європейське сільськогосподарське підприємство дозволяє сільськогосподарським виробникам реалізувати свій потенціал для виробництва високорентабельної продукції та отримання конкурентних переваг на зовнішньому ринку.

В Європі зосереджено 962 млн га площі сільськогосподарських угідь, що складає 20,7% світової площі та 134 млн га ріллі, або 10% від загальної світової площі. На одну особу населення припадає близько 1,5 га земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. Європа входить до країн з високим рівнем розораності земель: приблизно 30% (у країнах ЄС – 43%), що є результатом тривалого ведення аграрного виробництва та густоти населення. За результатами досліджень ФАО, запасів для розширення ріллі в Європі небагато - лише 6 млн. Га. Традиційно кон'юнктуру європейського сільськогосподарського ринку формують майже всі види сільськогосподарської продукції (табл. 2.3).

У Європі зосереджено 962 мільйони гектарів сільськогосподарських угідь, що становить 20,7% світової площі та 134 мільйони гектарів ріллі, або 10% загальної світової площі. На душу населення припадає близько 1,5 га сільськогосподарських ресурсів. Європа є однією з країн з найвищим рівнем ріллі: близько 30% (у країнах ЄС - 43%), що є результатом довгострокового сільськогосподарського виробництва та щільності населення.

Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції
європейськими країнами у 2019 р.

Вид продукції	Обсяги виробництва, тис. дол. США	Рейтингова позиція продукції
Молоко коров'яче	30336071	1
М'ясо свиней	29910047	2
М'ясо ВРХ	14798910	3
М'ясо курей	6761145	4
Пшениця	11812894	5
Виноград	13398858	6
Картопля	6831089	7
Оливки	10833756	8
Яйця курячі	5049479	9
Помідори	5478599	10
Цукровий буряк	4730348	11
Насіння ріпаку	4061349	12
Яблука	3157106	13
Насіння соняшнику	3599925	14
М'ясо овець	1472496	15
Гриби та трюфелі	2940985	16
Кукурудза	2710384	17
М'ясо індиків	2320806	18
Персики та нектарини	2008460	19
Полуниця	1481046	20

Примітка: Побудовано автором за даними джерела сайту Міжнародного фонду розвитку сільського господарства. IFAD.

У структурі виробництва основної сільськогосподарської продукції 55,4% займають продукти тваринного походження, що свідчить про галузеву спеціалізацію європейських країн. Найбільша частка в загальному обсязі продукції тваринництва стосується коров'ячого молока (перше місце), свинини (друге місце), великої рогатої худоби та курятини (третє та четверте місця відповідно) Пшениця, виноград, картопля та оливки займали провідні позиції у рейтингу урожай.

З цього списку країн п'ять країн (ТОП-5) ЄС є провідними виробниками вищезазначених видів сільськогосподарської продукції (табл. 2.4) і безпосередньо впливають на зовнішню ситуацію на ринку сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.4

Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції ТОП-країн Європи у 2019 р.,
тис. дол. США

Вид продукції	Франція	Німеччина	Італія	Іспанія	Великобританія
Молоко коров'яче	7177777	8926161	3267278	-	4331718
М'ясо свиней	3381930	7031309	2447933	5377330	1094515
М'ясо ВРХ	4538311	3638753	2390717	-	2485265
М'ясо курей	1652312	-	-	1462837	2057612
Пшениця	4999953	2247241	-	-	1259889
Виноград	3343365	576132	4451638	3490979	-
Картопля	1133069	1580617	-	-	917493
Оливки	-	-	2538789	6416833	-
Яйця курячі	785099	549387	611093	696686	545738
Помідори	-	-	2226549	1538384	-
Цукровий буряк	1371062	916141	144054	146221	280752
Насіння ріпаку	-	1563603	-	-	-
Яблука	723703	353116	932512	-	-
Насіння соняшнику	442730	-	-	215493	-
М'ясо овець	336788	-	-	367577	768131

Гриби та трюфелі	41726	108255	1443406	228599	125035
Кукурудза	882997	-	-	-	-
М'ясо індиків	588123	705045	390081	-	196735
Персики та нектарини	176608	-	865979	617774	-
Полуниця	63190	212972	208851	373658	139664

Примітка: побудовано автором за даними сайт Міжнародного фонду розвитку сільського господарства. IFAD.

За вартісною оцінкою виробленої сільськогосподарською продукцією перше місце у рейтингу посідає Франція (м'ясо ВРХ, пшениця, яйця курячі, цукровий буряк, насіння соняшнику, кукурудза); друге – Німеччина (молоко коров'яче, м'ясо свиней, картопля, насіння ріпаку, м'ясо індиків); третє – Італія і, водночас, перше за такими позиціями, як томати, яблука, гриби та трюфелі, персики та нектарини; четверте – Іспанія, тоді як за обсягами виробництва оливок і полуниці ця країна перша серед вищезазначених країн; п'яте – Великобританія, водночас, яка є найбільшим виробником м'яса курей і м'яса овець.

Європейський сільськогосподарський ринок має свої особливості, під впливом яких формується поточна ситуація та формується система зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами в торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Отже, таким чином, сучасна ситуація зі зростанням міжнародних ринків характеризується збільшенням обсягу світової торгівлі продуктами харчування, що перевищує темпи зростання продажів сільськогосподарської продукції. Це свідчить про те, що відбувається процес активізації формування світової системи харчування. Однак на сільськогосподарські ринки постійно впливають неконтрольовані фактори.

У 2007-2008рр. У світі відбулося зростання цін на сільськогосподарську продукцію, спричинене впливом багатьох факторів: поганий урожай у провідних країнах-експортерах, збільшення реального попиту на продовольство у великій групі країн, що розвиваються, та розвиток галузі виробництва біопалива . У 2008 р. В результаті світової фінансової кризи відбувся спад реального попиту у всіх країнах світу.

2.3 Співробітництво в сфері високоточного аграрного виробництва та міжнародний технологічний обмін між країнами Європи

Широке використання інновацій є найефективнішим та найефективнішим способом вирішення гострих соціально-економічних проблем аграрного сектору, пов'язаних з пошуком механізмів підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств та забезпечення населення високоякісною сільськогосподарською продукцією. Ця галузь потребує особливої підтримки та постійного розвитку як з боку держави, так і з боку неурядових комерційних організацій. Значною мірою цього розвитку можна досягти шляхом впровадження інновацій на всіх етапах виробництва та управління аграрним сектором.

Саме слово «інновація» іноземного походження (англ. «innovation»); воно може означати нововведення, нову ідею, технологію, управління, засноване на використанні науково-технічного прогресу, передового досвіду.

Інновації в агропромисловому комплексі - це нове обладнання, передові технології, нові сорти рослин, породи тварин, нові добрива та засоби захисту рослин, нові методи профілактики та лікування тварин, форми організації, фінансування та визнання виробництва, нові навчальні підходи, перепідготовка, перепідготовка освіти.

У сучасних умовах у всьому світі інновації розглядаються як одна з основних умов модернізації економіки. Традиційні технології виробництва вичерпали можливості як широкого, так і інтенсивного розвитку. У багатьох країнах промисловість сьогодні розвивається, активно використовуючи інноваційні технології.

Для досягнення стійкого розвитку агропромислового комплексу основним джерелом та «локомотивом» повинен бути швидкий та неминучий інноваційний розвиток, заснований на використанні революційних технологій, адаптованих до природних та економічних умов нашої країни. Ось чому сьогодні, в контексті

інтеграції у висококонкурентний світовий економічний простір, розробка та формування ефективного організаційно-економічного механізму управління інноваційним розвитком аграрного сектору, а також пошук оптимальної співпраці між виробниками та споживачі інноваційної продукції, виходять на перший план.

Інноваційний розвиток аграрного сектору - це, перш за все, розвиток економічних та виробничих показників. Цей процес повинен забезпечити використання більш досконалих технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, виведення та впровадження нових сортів сільськогосподарських культур та порід тварин, прогресивних моделей соціально-економічного розвитку регіону, сучасних моделей інформаційних технологій та їх широке використання.

В умовах глобалізації інноваційний процес не може досягти конкретного економічного результату лише за умови технологічного оновлення. Це вимагає переходу до використання принципово нових технологій та систем управління для організації виробництва в аграрному секторі економіки.

За попередніми результатами досліджень прогнозується, що до 2050 року населення зросте із 7 мільярдів осіб до 9. Натомість площа орних земель, навпаки, скоротиться через розширення мегаполісів та погіршення ґрунтів і кліматичних умов, отже, ці процеси є невідворотними.

Згідно з попередніми дослідженнями, передбачається, що до 2050 року чисельність населення збільшиться з 7 мільярдів до 9. Однак площа ріллі, навпаки, зменшиться через збільшення розмірів та погіршення стану ґрунтів та кліматичних умов, отже, ці процедури неминучі.

Ось чому люди вже стикаються з питанням, як це зробити, щоб більше використовувати менше ресурсів. Таким чином, лише ті виробники та компанії залишаться зосередженими на імпортних енергозберігаючих та економічно вигідних інноваціях.

За даними ООН, кількість людства до 2050 року сягне 10 мільярдів людей. Але вже сьогодні в різних частинах світу близько 800 мільйонів людей голодують. І це відбувається не лише в далеких від нас країнах. Ці дані свідчать про те, як світ може

прогодувати 10 мільярдів людей найближчим часом. Цю проблему потрібно вирішувати в агропромисловому секторі. Варто зазначити, що збільшення кількості населення на 30% протягом наступних 30 років суттєво збільшить попит на їжу.

Тому навіть за невеликого економічного зростання сільськогосподарське виробництво повинно збільшитися приблизно на 50% порівняно з 2018 р. Разом із цим глобальний раціон змінюється через демографічні зміни. Зростає попит на високоякісні та різноманітні продукти харчування. Ця тенденція зумовлена не лише зростанням населення, але й урбанізацією та зростанням доходів населення. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, фермерам до 2050 року потрібно виробляти на 70% більше сільськогосподарської продукції. [50]

Виснаження земель є наступним викликом, що веде до розробки нових методів ведення сільського господарства. Сільськогосподарські землі у всьому світі стають непридатними для вирощування сільськогосподарських культур. Близько 25% сільськогосподарських угідь вже вважається виснаженими, тоді як 44% помірно або трохи виснажені. Водні ресурси також перебувають у критичному стані.

Понад 40% сільського населення проживає в посушливих районах [25, с. 125-132]. З огляду на все вищесказане, світове співтовариство має розвивати міжнародне економічне співробітництво у галузі міжнародного обміну технологіями, щоб побудувати високоточне сільськогосподарське виробництво. Ми пропонуємо розглянути інноваційні методи ведення сільського господарства, які вже впроваджуються в країнах світу.

Зараз у світі існує три основні тенденції, які поряд з технологіями стануть справжнім проривом в агропромисловому комплексі. Перший - це використання нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Гідропоніка - чудовий приклад цього нового підходу. Гідропоніка не є способом вирощування рослин у штучному середовищі без використання ґрунту. Рослини вирощують лише з водою, насиченою мінеральними добривами та сонячною енергією. Цю технологію розробляє австралійська компанія Sundrop. Вони винайшли гідропонну систему морської води, яка дозволяє вирощувати овочі будь-якій точці світу.

Система є стійкою і не залежить від землі і для викопного палива, а натомість покладається на сонячну енергію (23000 сонячних панелей), електроенергію та прісну воду. Як результат, при меншій кількості ресурсів продуктивність така ж, як при використанні традиційних методів. Гідропоніка має на меті вирішити багато викликів майбутнього, а саме усунути вплив погоди на посіви та усунути проблему виснаження земель [47]

Ферми водоростей стали перспективною інновацією. Морські водорості містять удвічі більше білка, ніж м'ясо, а також містять більше каротину, ніж морква, і більше заліза, ніж шпинат. Це означає, що водорості мають усі шанси стати суперпродуктом майбутнього. Однак водорості все ще можна використовувати як біопаливо, яке конкуруватиме із сільським господарством за землю. У 2017 році Marine BioEnergy випробувала потенціал рослин водоростей і запустила перший прототип такої ферми.

Ферма - це величезна мережа довгих проводів, на яких ростуть водорості, які можуть рухатися вгору і вниз у воді, отримуючи доступ до сонячного світла та поживних речовин. Це новий тип відкритого океану. Надалі водорості можуть збагатити раціон людини корисними речовинами, зменшити потребу в їжі м'ясних продуктів та зменшити масове розведення тварин на забій [46].

Вигадуючи нові техніки, не забувайте, як зберігати продукти. Найпопулярнішими останніми роками 20 століття. і початок 21 століття був - пластик. Veet був найбільш зручним харчовим пакувальним матеріалом. Але поки що вчені повідомляють, що наша Земля настільки забруднена пластиком, що до 2050 року в океані буде більше пластику і більше риби. Як результат, еко-упаковка продуктів, що розкладаються, останнім часом стає все більш популярною.

Україна не є винятком з цієї тенденції, FoodBIOPack розробив екологічно чисту упаковку і в процесі розробив соломку та чашки. Після вживання їх можна споживати і приносити користь організму. Цей старт у жовтні 2018 року виграв міжнародний конкурс, який відбувся в Копенгагені, і який називався University Startup World Cup.

Вертикальні ферми досягли реального прогресу в сільськогосподарській галузі. Вони являють собою ряди піддонів з рослинами, які виходять у висоту. У процесі вирощування рослин таке господарство економить 95% водних ресурсів,

використовує менше добрив та харчових добавок, а тим часом продуктивність зростає на 350%. Такі ферми можна будувати поблизу великих міст або навіть у хмарочосах. Таким чином, шлях від ферми до магазинів скорочується, а продукція стає більш доступною для покупця.

Таким чином, інновації сільськогосподарської галузі відбуваються у розвинених країнах Європи. Також цей метод розробки може вирішити проблему зберігання та транспортування продуктів. Сьогодні багато продуктів псуються, ще не доходючи до своїх споживачів. Але стає можливим наступне - їжа вирощується в наступному кварталі, а доставка їжі до магазинів займає менше 10 хвилин.

Культивоване м'ясо або м'ясо «з пробіркам» - це сучасна технологія, яка має великий потенціал, але все ще перебуває в зародковому стані. Можливо також, що найближчим часом їжа не буде вирощуватися в пробірці, а буде надрукована на 3D-принтері. Ця технологія в даний час часто використовується в обробній промисловості, але також може бути успішно застосована в харчовій галузі. Нідерландське агентство прикладних досліджень відкрило метод друку мікроводоростей, природного джерела білка, вуглеводів, барвників, антиоксидантів, перетворюючи ці "інгредієнти" в їстівну їжу. Не виключено, що супермаркети майбутнього продаватимуть прості харчові контейнери замість швидкопсувних предметів. Нова технологія, на думку розробників, значно зменшить кількість харчових відходів та фінансові витрати на зберігання та транспортування продуктів харчування [47].

Третьою тенденцією майбутнього сільськогосподарського виробництва є інтеграція з міжгалузевими технологіями. Замість оранки, сівби, удобрення «на око», як це траплялося протягом попередньої історії сільського господарства, сьогодні фермери можуть точно розрахувати кількість насіння, добрив та інших ресурсів для кожної частини поля з точністю до одного метра. У цьому допомагає система управління врожайністю сільськогосподарських культур, що називається точним землеробством. Точне землеробство базується на різноманітних супутникових та комп'ютерних технологіях.

Але є технології, які повністю змінюють правила гри. Наприклад, Інтернет речей (IoT), який дозволяє порівнювати та аналізувати дані про виробництво продукції. ІВТ, спираючись на отриману статистику, зможе пропонувати фермерам подальші рішення. В рамках точного землеробства робоча сила буде повністю автоматизована на місцях. Функціями можна керувати дистанційно за допомогою спеціальних датчиків, безпілотників і навіть штучного інтелекту. Безпілотники - не нова технологія, але завдяки інвестиціям та дослідженням безпілотники можуть застосовуватися по-новому. Дрони можуть контролювати рівень зрошення і азоту в землі, обприскувати землю та контролювати землю [52].

Наступним прикладом впровадження міждисциплінарних технологій у галузі сільськогосподарського виробництва є блокчейн. Блокчейн може бути корисним не лише у віртуальному світі валют, а й у сільському господарстві. Успішне застосування технології зменшить ризики шахрайства та забезпечить безпеку транзакцій. Перша транзакція сільськогосподарських блокчейнів відбулася в грудні 2017 року. Трейдери від Louis Dreyfus Co. продала та перенаправила 60 000 тонн сої до Китаю.

Так, вертикальні ферми, фермерське виробництво, літаки, Інтернет речей (IoT) тощо. стали сильною тенденцією в аграрному секторі та значно покращили умови виробництва в цьому секторі. Промисловість переходить від коней та плугів до автоматизації та інтеграції з новітніми технологіями. Комплексне використання цих технологій, підключених до мережі, називається розумним землеробством (smart agriculture). За допомогою спеціальних датчиків і мікросхем в режимі реального часу можна контролювати погоду, стан врожаю, стежити за тваринами тощо. Все це суттєво сприяє поліпшенню результатів сільськогосподарської діяльності. У сучасній світовій економіці лідерами агропромислового ринку будуть країни з високоосвіченим населенням, а також бажанням уряду інвестувати в дослідження та розвиток цієї галузі, а також розташуванням країни та її якісний чорнозем зараз не відіграватиме важливої ролі.

У XXI спостерігається тенденція налагодження міжнародної співпраці між розвиненими країнами світу для розвитку високоточного сільськогосподарського

виробництва, що включає біотехнології, молекулярну інженерію, інформаційні технології та інші інноваційні розробки та технології в цьому процесі. Лідерами в галузі інноваційного співробітництва в Європі є: Німеччина, Франція, Іспанія, Італія.

Висновки до розділу 2

Таким чином, економічні перетворення в сільському господарстві відбуваються у всіх без винятку країнах. Вивчення європейського досвіду має особливе значення для його узагальнення, виявлення тенденцій та закономірностей, вироблення принципів та кроків внутрішньої аграрної реформи та аграрної політики. Однак не потрібно копіювати, повторювати досвід інших країн. Розвиток процесів економічного відродження повинен контролюватися, а його ефективність значною мірою залежить від реалізації державної політики.

Нова економічна та соціальна система сільськогосподарського виробництва повинна відповідати національним традиціям та інтересам для ефективного та сталого розвитку найважливішого національного економічного сектора з реаліями сучасності. При використанні сучасних світових досягнень слід враховувати національні особливості.

Аграрні реформи в країнах базуються на: запровадженні ринкових принципів організація та діяльність; де-колективізація та приватизація; інституційна розвиток інфраструктури при збереженні певного компромісу для держави втручання в економіку. Кращі результати в аграрній реформі досягнуті країнами, які швидко, всебічно і швидко здійснили радикальні реформи рішуче.

Досвід європейських країн показує, що обмеження виправдане втручання держави в економіку або його здійснення за сприяння механізми та інститути ринкового типу для зняття обмежень конкуренція та економічна демократія.

РОЗДІЛ 3

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄС В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

3.1 Економічна оцінка функціонування аграрної сфери України в умовах ринкової трансформації

На сучасному етапі розвитку державної ринкової економіки та посилення її продовольчої безпеки ефективний розвиток аграрного сектору України відіграє надзвичайно важливу роль. Наявні науково-технічні, екологічні та економічні та технологічні проблеми подальшого розвитку сільського господарства та сільських територій потребують комплексного та системного вирішення. Інтенсивна конкуренція на світових продовольчих ринках, що формується під впливом глобалізаційних процесів, штовхає на пошук нових шляхів розвитку аграрного сектору для виробництва високоякісної та конкурентоспроможної продукції.

Сучасні глобалізаційні процеси вимагають нових підходів до організації виробництва в аграрній сфері, дають потужний поштовх для розвитку українських виробників сільськогосподарської продукції та можливість вийти на світові ринки продовольства. Разом з тим, неможливо залишити поза увагою галузеві особливості, державну політику і зовнішні продовольчі та фінансові виклики, які визначають специфіку економічного розвитку аграрної сфери кожного регіону країни. Особливої актуальності за таких умов набуває удосконалення діючих та розробка нових методів і механізмів його стимулювання на основі наявного ресурсного та людського потенціалів із врахуванням специфіки аграрного виробництва й сучасного економічного середовища.

Шляхи розвитку агропромислового сектору України передбачають збалансовану та взаємопов'язану структурну перебудову всіх її галузей, максимальне застосування найважливіших досягнень науково-технічного прогресу, світового досвіду, найбільш прогресивних форм економіки та організації виробництва на основі попереднього виробництва. нагальні проблеми:

-перерозподіл землі та майна, включаючи поглиблення відносин власності на землю та запровадження механізмів реалізації права на власність;

- приватизація переробних підприємств;

- реструктуризація підприємств та форм господарювання; розвиток кооперації; впровадження ринкових методів господарювання – менеджменту та маркетингу;

-державне регулювання аграрної економіки шляхом ефективнішого використання цінових важелів, фінансово-кредитної і податкової систем;

- розвиток ринків сільськогосподарської продукції, матеріально-технічних ресурсів та послуг;

- інтенсифікація і диверсифікація зовнішньоекономічної діяльності тощо [20].

Пріоритет розвитку агропромислового сектору України та її провідних галузей дозволяє забезпечити населення продовольчими товарами, сировинною промисловістю та зовнішньою торгівлею експортними товарами.

Виявляється, в контексті інтеграції зі світовим економічним простором стратегія розвитку аграрного сектору повинна враховувати поточну ситуацію, перспективи та напрямки подальшого розвитку сільського господарства та інших галузей у майбутньому шляхом вирішення проблеми продовольчої безпеки та продовольчої незалежності від держави, збільшення частки сільськогосподарського експорту, поліпшення економічних, соціальних та земельних відносин, ефективний розвиток організаційної структури сільськогосподарського виробництва, покращення рівня життя сільських громад.

Визначаючи методологічні підходи до формулювання стратегії розвитку аграрного сектору, визначено пріоритетні завдання, вирішення яких дозволить сформувати ефективне конкурентоспроможне сільськогосподарське виробництво. Це, на наш погляд, є належним забезпеченням управління аграрним сектором на державному, регіональному та галузевому рівнях; вдосконалення персоналу та посилення інформаційного потенціалу системи управління сільським господарством; програмне забезпечення для практичної реалізації стратегії шляхом розробки цільових регіональних та галузевих програм; цілі.

Для стратегічних цілей розвитку аграрного сектору були отримані еталонні критерії, яких бажано досягти протягом тривалого, середнього та короткого періодів. У цьому, на наш погляд, рекомендується використовувати системний підхід, що дозволяє відображати функціонування аграрної сфери з урахуванням особливостей як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Стратегічні цілі розвитку аграрної сфери можна розподілити на чотири групи:

- 1) розвиток ефективного сільськогосподарського виробництва;
- 2) розвиток соціальної сфери;
- 3) розвиток продовольчого ринку;
- 4) екологічний розвиток сільської місцевості [19]

Таким чином, зміст цілей формульовано відповідно до завдань вирішення вже визначених проблем та реалізації стратегічної мети розвитку аграрного сектору. Ми вважаємо, що бізнес-цілями повинні бути: підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва; забезпечення продовольчої безпеки держави; забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; технічне та технологічне оновлення сільськогосподарського виробництва.

Проаналізувавши виробниче середовище аграрного сектору, було встановлено, що за пропозицією сільськогосподарських угідь (1 га на людину) Україна посідає 2 місце серед європейських країн і випереджає всі європейські країни за пропозицією ріллі (0,98 га на людину). У світі наша держава поступається лише Канаді за запасом ріллі (1,54 га орної землі на людину).

Встановлено, що існуюче розподіл земель в умовах економічної кризи, недосконала нормативна база, низький рівень державного контролю за використанням земель, недостатнє кредитування фермерських господарств може призвести до негативного впливу на сільськогосподарські угіддя в результаті широкомасштабного сільськогосподарського виробництва діяльності. компанії та фермерські господарства, основною метою яких є отримання максимального прибутку при мінімальних витратах.

Показано, що під впливом певних факторів структура споживання населенням сільськогосподарських продуктів харчування трансформується, зокрема, місцеве розташування району, природні умови та ресурси, регіональні харчові особливості, стать та вік населення, обсяг вітчизняного виробництва, можливість імпорту товарів з високим або ексклюзивним попитом тощо [35].

Однією з основних характеристик якості життя населення є платоспроможність, що свідчить про здатність населення купувати основні товари та послуги відповідно до наявних коштів. Основою дослідження платоспроможності населення є інформація про грошові доходи та заробітну плату в різних регіонах України. В останні роки спостерігається динамічне зростання номінальної заробітної плати працівників сільського господарства та супутніх послуг.

Проаналізувавши показники, визначено зростання співвідношення середньої номінальної заробітної плати у сільському господарстві до середньої по Україні. Зокрема, у 2017 р. зростання становило 63,3%, у 2015 р. – 71,1%, а в 2016 р. – 75%. Розрахувавши обсяги середньої номінальної заробітної плати в доларовому еквіваленті за курсом Національного банку України на кінець кожного року, можна простежити протилежну тенденцію. Так, із 2015 р. по 2018 р. розміри середньої номінальної заробітної плати у сільському господарстві та середньої по Україні в доларовому еквіваленті істотно зменшилися, лише у 2019 р. поступово почали зростати.

Проведений аналіз середньомісячної номінальної заробітної плати працівників за видами економічної діяльності засвідчив, що в 2016 р. її частка у сільському господарстві до загального показника становила 80,9% (у 2015 р. – 78,9%). Вона є майже найнижчою, за винятком освіти, охорони здоров'я, поштової та кур'єрської діяльності [21].

Провівши комплексну діагностику функціонування аграрного сектору, увага зосереджується на такому негативному явищі, як різниця в цінах на сільськогосподарську продукцію, промисловість та послуги. Така ситуація виникла внаслідок того, що в контексті трансформації аграрного сектору та реформи земельних відносин попит на сільськогосподарську продукцію зменшився через

зменшення доходів населення України загалом та сільських територій зокрема, а також обмежені інвестиції. Як результат, ємність внутрішнього ринку сільськогосподарської та переробленої продукції зменшилась, оскільки ціна на неї суттєво не змінилася, але на засоби виробництва зросла у світі, що призвело до зменшення прибутку сільськогосподарських підприємств і рентабельність виробництва.

Показано, що система ефективності сільськогосподарських підприємств повинна бути розроблена таким чином, щоб можна було відстежувати взаємопов'язані та взаємодоповнюючі результати, які можна порівняти із виробничими витратами або ресурсами, де основним показником узагальненої економічної ефективності є рівень прибутковості [34].

Для всебічного аналізу економічної ефективності сільськогосподарського виробництва були оцінені основні економічні показники, які відображають його ефективність. Таким чином, в останні роки в Україні спостерігається позитивний потенціал економічної ефективності використання сільськогосподарських угідь, площа яких за останні 16 років зменшилась на 1969,3 тис. Га. Обсяг валового виробництва поступово стабілізується, а врожайність сільськогосподарських культур зростає (Додаток В).

Визначено, що в останні роки структура аграрної галузі залишилася майже незмінною: 72,7% від валового обсягу припадає на рослинництво (порівняно із 2015 р., коли було 70%), а решта – на тваринництво. У 2016 р. вироблено продукції рослинництва на 185052,1 млн грн., що на 16613 млн грн. більше порівняно з 2015 р.

На мою думку, в сучасних умовах необхідно зосередити увагу сільгоспвиробників на виробництві високоякісних зерен озимої пшениці в степах та лісистих районах степу, де природні та кліматичні умови для її вирощування сприятливі, щоб відвоювати лідируючі позиції на світовому ринку. При цьому особливу увагу слід приділяти вирощуванню експортно-орієнтованих технічних культур у дуже комерційних та високоінтенсивних районах сільського господарства, які певною мірою визначають рівень інтенсивності сільськогосподарського виробництва.

Детальний аналіз усіх вищезазначених показників показує, що Україна поступово, але повільно використовує власний сільськогосподарський потенціал та намагається відновити свої лідируючі позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, хоча продуктивність сільського господарства залишається нижчою за загальносвітову. Для підвищення ефективності рослинництва, на наш погляд, необхідно вжити таких конструктивних заходів:

- використовуючи сучасні агротехнічні заходи, інноваційні та ресурсозберігаючі технології, підвищити врожайність сільськогосподарських культур і знизити енерго- та ресурсозатратність виробництва рослинницької продукції;

- здійснити диференціацію посівних площ, зокрема зменшити їх кількість під ґрунтовиснажливими культурами – соняшником і ріпаком, а також збільшити посіви кормових культур (просо, гречка), зернобобових і цукрового буряку;

- використовувати інноваційні підходи щодо обробки ґрунту та вирощування сільгоспкультур (системи No-Till, органічне виробництво, крапельне зрошення);

- забезпечити галузі висококваліфікованими фахівцями, які мають необхідні знання, вміння та навички роботи на новітньому обладнанні для виконання високотехнологічних операцій з вирощування сільгоспкультур.

Проаналізувавши динаміку основних показників провідних галузей тваринництва, визначено, що з 1991 р. в Україні істотно знизилася поголів'я худоби: великої рогатої худоби – в 6,6 разу, корів – у 3,7 разу, свиней – у 2,7 разу, овець – у 6,4 разу. Водночас після зменшення поголів'я птиці з 246,1 млн голів у 1990 р. до 123,7 у 2000 р., або майже вдвічі, починаючи з 2001 р., спостерігається поступове нарощування поголів'я, кількість якого зросла до 230,3 млн голів у 2013 р. (або в 1,86 разу порівняно з 2000 р.), а в 2019 р. зменшилося до 201,7 млн голів.

Основними проблемами розвитку галузей аграрної сфери як системних для галузі загалом, що зберігаються впродовж тривалого періоду, вирішення яких сприятиме підвищенню ефективності виробництва, на нашу думку, є такі:

- диспаритет цін і нерівновигідні відносини на ринку продукції рослинництва і тваринництва;

– зменшення чисельності поголів'я ВРХ, у тому числі корів у сільськогосподарських підприємствах, і скорочення обсягів виробництва продукції скотарства;

– зростання частки поголів'я ВРХ (66,1%) і свиней (47,7%) у господарствах населення, де продукція не відповідає міжнародним стандартам якості;

– імпорт в Україну дешевих продуктів харчування тваринного походження низької якості, що спричиняє неконкурентоспроможність на внутрішньому ринку аналогічної української продукції;

– низький рівень розвитку вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід ВРХ та свиней і пунктів штучного запліднення;

– відсутність в областях достатньої кількості власних молокопереробних підприємств, що створює проблеми з реалізацією продукції та стримує нарощування поголів'я ВРХ;

– застарілі основні фонди та техніко-технологічна база у галузі;

– недостатні обсяги бюджетного фінансування та залучення іноземних інвестицій [22].

У процесі вивчення сільської сфери національної економіки як складної соціально-економічної системи відносин між суб'єктами господарювання було встановлено, що орган її розвитку спрямований на задоволення потреб усіх учасників процесу виробництва, розподілу, обмін та продаж агропродовольчих товарів для досягнення конкретної мети - задоволення внутрішніх потреб у продовольстві, які відповідають міжнародним стандартам безпеки та якості харчових продуктів, розміщення на зовнішніх агропродовольчих ринках та забезпечення національної безпеки, включаючи продовольчу безпеку.

За сприятливих фізичних та економічних умов аграрний сектор не зможе збільшити обсяги сільськогосподарського виробництва без державної допомоги. Неефективність, слабка сутність та технічна база, недосконалі фінансові, кредитні та торгові відносини негативно впливають на більшість сільськогосподарських підприємств. Тому державна аграрна політика має бути спрямована на підтримку таких фермерських господарств та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору

національної економіки, виходячи з національних пріоритетів та враховуючи необхідність інтеграції України до Європейського Союзу та світовим економічним простором з урахуванням зарубіжного досвіду.

Першочерговим завданням має бути продовольча безпека, перетворення аграрного сектору на високорентабельний сектор економіки, який є конкурентоспроможним на зовнішньому та внутрішньому ринках, інтегрований розвиток сільських територій та вирішення соціальних проблем на селі. Основними дійовими особами державної аграрної політики повинні бути:

- удосконалення системи державного управління;

- державна підтримка суб'єктів аграрної сфери шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку;

- формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політик;

- сприяння розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції;

- створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу, формування ринкових відносин та охорони землі;

- запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільгосппродукції, продовольства, капіталу та робочої сили;

- посилення соціального захисту сільського населення [22]

На підставі викладеного запропоновано активніше використовувати державні цільові програми підтримки, а саме державні закупівлі через Аграрний фонд, Державний комітет матеріального державного резерву, ДАК «Хліб України», а також державну підтримку обов'язкового страхування аграрного виробництва.

Вважається, що основним завданням аграрної політики України на цьому етапі є забезпечення соціально-економічного захисту вітчизняного сільськогосподарського виробника, формування внутрішнього ринку продовольства та реалізація експортного потенціалу галузі, вдосконалення матеріально-технічної бази та робочої сили., вдосконалення механізмів ціноутворення, використання енергозберігаючих технологій, зелених насаджень та раціонального використання землі.

Виявляється, в сучасних умовах державна політика повинна бути спрямована на формування шару реальних землевласників, на розробку новітніх ресурсозберігаючих технологій та високоефективного обладнання, на підготовку кваліфікованих спеціалістів. Запропоновано структуру організаційного механізму реалізації державної політики та стратегії управління в аграрному секторі в сучасних економічних умовах.

В Україні можна виявити негативні тенденції у скороченні раціону населення цих видів агропродовольчих товарів, споживання яких переважно не відповідає раціональним правилам, тобто м'ясо та м'ясні продукти, молочні та рибні продукти, фрукти та ягоди. Зменшення купівельної спроможності населення та зміна пріоритетів щодо дешевшої продукції призвели до зменшення споживання сільськогосподарської продукції. Аналіз обсягу споживання основних харчових продуктів підтвердив їх диференціацію за регіонами України. У 2019 році спостерігається найбільше негативне відхилення від норми споживання молока та молочних продуктів - на 44,9%, фруктів, ягід та винограду - на 44,8%, риби та рибних продуктів - 52%. Також спостерігається зменшення споживання всієї їжі порівняно з 2018 роком [24].

На основі проведеного аналізу було встановлено, що для забезпечення продовольчої безпеки співвідношення між вітчизняною та імпортною продукцією, розвиток інфраструктури та економічні показники для функціонування постачальників, торгівлі та переробних компаній, формування доступних роздрібних цін на продукти харчування тощо. Тому забезпечення продовольчої безпеки залежить від ефективного управління всією аграрною системою національної економіки в цілому, що можна вважати гарантом соціально-економічної стабільності та економічної безпеки держави.

Пріоритетними орієнтирами для розвитку аграрного сектору в контексті забезпечення продовольчої безпеки в Україні є такі.

- 1) Забезпечення ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва через організаційно-технологічне оснащення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, формування

ефективної логістичної системи, високотехнологічної механізації та автоматизації виробництва, узгодження технологічних процесів з міжнародними ветеринарними та фітосанітарними ; стандарти, що залучають зовнішні та внутрішні інвестиції, широке використання ресурсних та біотехнологічних технологій, меліорація земель тощо.

2) сприяння ефективному функціонуванню внутрішнього ринку сільськогосподарської продукції та забезпечення регулювання цін, моніторингу та прогнозування аграрного ринку;

3) цільовий напрямок капіталу від реалізації сільськогосподарської продукції на розвиток аграрного сектору національної економіки. Необхідно зупинити негативну тенденцію, коли значна частина доходу від реалізації сільськогосподарської продукції (особливо експорту) залишається у торгових посередників. Необхідно застосовувати ліцензійний режим експорту (імпорту) зернових та продуктів переробки, включаючи введення квот (кількісних чи інших обмежень), розподіл яких здійснюється з аукціону. Кошти, отримані від продажу квот на аукціонах для розвитку сільськогосподарського виробництва;

4) активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Вона повинна бути спрямована на модернізацію матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та використання новітніх виробничих технологій, зокрема введення іпотеки сільськогосподарським виробникам (після скасування мораторію на продаж сільськогосподарських земель); розвиток мережі консультаційні установи, що надають консультативні послуги щодо інвестиційних можливостей в аграрному секторі; забезпечення контролю за виконанням державних цільових програм у сільському господарстві та використанням бюджетних коштів для їх реалізації

5) реформа земельних відносин: введення приватної сільськогосподарської землі на ринок; диференційований підхід до соціальних груп у питаннях ринку землі, їх участь у завершенні операцій з купівлі-продажу землі; державне регулювання ринку землі, створення цінова система та фіскальний важель впливу держави на оборот землі на ринку та забезпечення захисту прав власності; пріоритетне формування інструментів державної політики для регулювання ефективності;

б) вдосконалення та гармонізація зі світовими стандартами системи сертифікації та стандартизації, санітарних та фітосанітарних вимог, запровадження нових державних програм підтримки розвитку сільського господарства, а також стимулювання розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції [25].

Аналізуючи аграрний потенціал України, визначено перспективи виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку. У 2017 р. налічувалося 375 виробників органічної продукції, що на 15 виробників більше, ніж у 2016 р., а площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції, зростає до 420 тис га.

Такі тенденції зумовлені попитом на якісну та екологічно чисту сільськогосподарську продукцію в країнах з високим економічним зростанням, з одного боку, та загальною нестачею їжі в країнах із низьким рівнем життя та відповідним попитом на генетично модифіковану продукцію.

Дані аналізу свідчать, що основні позиції вітчизняного експорту в 2014–2017 рр. займали зернові, насіння олійних культур, олія та продукція харчової промисловості (м'ясо птиці, молочні продукти, хлібобулочні та кондитерські товари), загальна частка вартості яких становила близько 90% в агропродовольчому експорті.

Значну частку експорту аграрної продукції України становить первинна сільськогосподарська продукція та товари первинної обробки, крім соняшникової олії, цукру. Відповідно виникає необхідність інтенсивного розвитку переробної промисловості [33].

Значну частку експорту сільськогосподарської продукції в Україну складають первинні сільськогосподарські продукти та продукти первинної переробки, крім соняшникової олії та цукру. Тому існує потреба в інтенсивному розвитку обробної промисловості.

Сучасний аграрний сектор розвивається в умовах швидких динамічних змін у технологіях, ринках, політиці, демографії та навколишньому середовищі. Завдяки глобалізації та міжнародним тенденціям виникають нові проблеми, що пропонують

нові вимоги як до неї, так і до національної економіки в цілому. Це вимагає впровадження інновацій та нових способів співпраці, створення нових знань та їх просування на ринках. Системний підхід до інновацій передбачає цілісний розвиток аграрного сектору з урахуванням реформ та сучасних підходів до сільського господарства.

Наявні тенденції та трансформаційні зміни у науково-дослідних процесах (поєднані наукові та нормативні вимоги) та політичні реформи (зміни у власності, розподілі вартості, лібералізація ринку та ціни, децентралізація влади) в даний час стикаються із значними перешкодами. Зокрема, виникла потреба у новому прикладі, який би об'єднав або максимально збільшив ці реформи. Такі інноваційні системи базуються на певних тенденціях розвитку в аналітичних рамках, де інновації:

- об'єднані навколо спільних цілей і сприяють економічному розвитку; – є інтерактивним акцентованим процесом, який має бути вивченим (дослідженим) щодо умов його застосування;

- охоплюють розвиток, адаптацію, імітацію та подальше впровадження технології чи застосування нового знання;

- наявні там, де відбувається неперервне дослідження, а можливість вчитися є функцією інтенсивної взаємодії серед суб'єктів, що створюють інновації;

- містять інституційні, управлінські й організаційні знання [26].

Водночас можна виділити такі структурні елементи інноваційного процесу: суб'єкт, що робить інновації, споживачі інноваційної продукції та ефективний механізм передачі цих інновацій (рис. 3.1).

Рис.3.1 Модель взаємодії компонентів інноваційного процесу в аграрній сфері

Примітка: побудовано автором за даними Служби статистики України

Для економічного розвитку аграрного сектору пріоритетним гравцем є сучасна інноваційна політика, яка повинна базуватися на постійному зростанні ефективності використання досягнень науково-технічного прогресу. Такий процес повинен бути систематичним, чітким, науково обґрунтованим та збалансованим, що може допомогти вирішити проблему підвищення рентабельності сільськогосподарського виробництва у всіх господарствах. Важливо оптимізувати інноваційний процес і створити дієві системи доведення інновацій до споживача.

На мою думку, інноваційний розвиток аграрної сфери неможливий без обґрунтованої комплексної системи заходів, які передбачають:

- модернізацію системи планування, обліку та контролю за виробництвом на основі новітніх пакетів прикладних програм на ПК;
- удосконалення державної політики у сфері аграрного виробництва (податкова, митна, фінансово-кредитна, цінова тощо) та системи реалізації продукції;
- використання сучасних дієвих форм організації виробництва та управління, а також методів підготовки кадрів для аграрної сфери;

– реалізацію заходів щодо екологізації сільськогосподарського виробництва, підвищення та відновлення родючості ґрунтів, використання ресурсозберігаючих і енергоощадних технологій виробництва;

– оновлення матеріально-технічної бази аграрних формувань і оптимізацію роботи рухомого парку сільськогосподарських машин [27].

Це передбачає створення сприятливого кліматичного клімату для інновацій в цілому, що забезпечує перетворення наукових ідей у ринковий продукт і ставить новий етап у розвитку аграрного сектору національної економіки.

Таким чином, на основі аналізу та узагальнення існуючих регіональних та галузевих характеристик розвитку аграрного сектору було встановлено, що у формуванні всіх компонентів умовного регіоналу важливу роль відіграє територіальна локалізація елементів, який залежить від особливостей саморозвитку місцевих структур, територій тощо.

Виявляється, територіальна диференціація факторів (фізична, економічна та соціально-демографічна) визначає галузеву спеціалізацію та територіальну організацію сільськогосподарського виробництва. Саме останнє за сучасних умов господарювання виконує місію гаранта продовольчої безпеки країни і соціальної стабільності українського суспільства.

3.2 Співробітництво ЄС та України та аналіз Угоди про асоціацію та наслідки і вплив на зовнішню торгівлю в аграрному секторі, поточний стан та перспективи розвитку інвестування в аграрній сфері

У сучасних умовах, маючи значний ресурсний потенціал, український аграрний сектор здатний забезпечити стабільний приплив валюти в національну економіку, визначаючи одну з основних спеціалізацій. З огляду на підписання Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС, питання нових можливостей, що відкриваються для аграрного сектора, стає більш важливим.

На основі вивчення умов функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та побудови моделі гравітації визначте перспективні сектори бізнесу в Україні та розвиток експортного потенціалу українського аграрного сектору, беручи до уваги враховувати можливі негативні наслідки від висококонкурентних ринків [23].

Укладення угод про вільну торгівлю передбачає створення сприятливих умов для здійснення співпраці між окремими країнами або групами країн. Потужний експортний потенціал українського аграрного сектору та об'єктивні локальні та глобальні зміни на ринках продовольства та сировини створюють умови для активізації торгово-економічної діяльності України з країнами Європейського Союзу з точки зору забезпечення пільгового режиму торгівлі.

Незважаючи на нестабільність макроекономічного середовища, аграрний сектор України є однією з небагатьох галузей економіки, яка протягом десяти років демонструє позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. Починаючи з 2015 р. Частка агропромислового комплексу в структурі загального експорту України в 2015 р. Зросла до 27% порівняно з продукцією металургії (21,6), яка завжди була лідером у зовнішній торгівлі. У тому ж році національний аграрний сектор посів сьоме місце у світовому виробництві пшениці, п'яте - у виробництві кукурудзи та третє - у ячмені.\

Крім того, Україна є світовим лідером з виробництва та експорту соняшникової олії. У міру зближення моделі національного економічного зростання з ЄС аграрний сектор стає привабливим інвестиційним шлюзом, який здатний забезпечити інвестора не лише природними ресурсами та соціально-економічними факторами виробництва, а й доступом до одного з найпривабливіших ринки. у світі.

Від 1 січня 2016 року розпочала свою дію поглиблена і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого, що стало наслідком підписання Угоди про асоціацію у 2014 р. Запровадження режиму вільної торгівлі з перспективними торговельно-економічними партнерами дозволяє Україні диверсифікувати географію та номенклатуру національного експорту у довгостроковій перспективі та залучити значні інвестиційні кошти у галузь. В Угоді про асоціацію чітко визначено дві основні цілі: по-перше, це

політична складова інтеграції з метою наступного членства у ЄС і подруге, економічна складова [28]

1 січня 2016 року глибока і всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого, почала функціонувати внаслідок її підписання Угоди про асоціацію в 2014 році. Впровадження режиму вільної торгівлі з перспективними торговельно-економічними партнерами дозволяє Україні в довгостроковій перспективі урізноманітнити свою географію та асортимент національного експорту та залучити значний інвестиційний капітал до галузі. В Угоді про асоціацію чітко визначено дві основні цілі: по-перше, це політична складова інтеграції з метою наступного членства у ЄС і по-друге, економічна складова [33].

Економічний зміст реформ закладено в економічній частині цієї угоди (IV та V розділи), яка справлятиме позитивний вплив на розвиток сільськогосподарської торгівлі та створює передумови для конкуренції й розширення присутності товаровиробників України на європейських ринках, припливу капіталу в галузь та торговельно-економічній інтеграції. Розділ IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» присвячений визначенню умов торгівлі й застосування інструментів торговельної політики, а саме скасування мит, зборів та інших платежів, нетарифних заходів, технічних бар'єрів, у т. ч. щодо маркування та етикетування, санітарних та фітосанітарних заходів, зокрема процедуру сертифікації та захисних заходів, а також специфічних положень щодо товарів, адміністративного співробітництва та співробітництва з третіми країнами, захисних заходів торгівлі (спеціальні захисні заходи, антидемпінгові та компенсаційні заходи) тощо. У свою чергу в главі 17 розділу V «Сільське господарство та розвиток сільських територій» зазначено про співпрацю країн у сфері розвитку сільського господарства та сільських територій. Співробітництво має сприяти сталому сільськогосподарському виробництву, проте з врахуванням захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема через поширення методів органічного виробництва; підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора, ефективності ринків, умов для інвестування; заохочення політики якості сільськогосподарської продукції та ін. Розділом IV Угоди

про асоціацію передбачене поступове створення зони вільної торгівлі протягом перехідного періоду у максимумі 10 років, починаючи з дати набрання цією Угодою чинності.

Європейською комісією Регламентом за № 374/2014 запроваджено в односторонньому порядку автономні тарифні преференції до товарів, походженням з України, які набули чинності у 2014 р. Зокрема на сільськогосподарську продукцію українського походження скасовані на 82,2 % ставок мита. Для частини продукції українські експортери отримали додаткову перевагу за товарами, стосовно яких ЄС запропонував встановлення тарифних квот. Однак, необхідно відзначити, що початкові умови для створення ПВЗВТ між ЄС та Україною є несиметричними. Для ЄС характерна наявність великої кількості специфічних та комбінованих ставок увізного мита, тоді як в Україні ставки увізного мита переважно адвалерні. На відміну від України ЄС застосовує складну структуру комбінованих ставок увізного мита та систему вхідних цін. Крім того, ЄС використовує експортні субсидії та спеціальні захисні заходи для сільськогосподарських товарів, на які Україна не має права. Хоча, необхідно зауважити, що для економіки України аграрний сектор відіграє значно важливішу роль ніж для країн ЄС (табл. 3.2). [29]

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика показників галузі сільського господарства України та ЄС, у середньому за 2015-2020 рр.

Показник	Одиниця виміру	ЄС –28	Україна
Частка сільськогосподарських земель	% до загальної площі земель	43,97	71,25
Додана вартість сільського господарства	% ВВП	1,58	11,79
Додана вартість сільського господарства на 1 працівника	дол США	25323,61	5495,34

Зайнятість у сільському господарстві	% до усього зайнятого населення	4,42	14,80
Сільське населення	% до всього населення	25,43	30,52
Частка с/г продукції у загальному експорті	%	9,1	30,9
Частка імпорту с/г продукції у загальному імпорті	%	10,2	11,1
Виробництво с/г продукції	млрд євро	369,58	16,44
Споживання с/г продукції	млрд євро	354,95	10,28

Примітка: розроблено автором за даними World Bank

Таким чином, питання двосторонньої торгової інтеграції були розкриті в результаті впровадження глибокої та інтегрованої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що дозволило країнам перейти від партнерства та співпраці до політичного союзу та економічної інтеграції. Охарактеризовано ретроспективну конфігурацію двостороннього співробітництва та основні положення четвертого розділу "Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею".

-зростання товарообороту між країнами та зростання частки європейських країн в структурі зовнішньої торгівлі України;

- зменшення ввізних мит; покращення умов доступу до ринку; гармонізація законодавства; встановлення тарифних квот;

-істотне зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі; домовленості країн стосовно удосконалення роботи митниць;

-гармонізації системи технічного регулювання; системи стандартизації, метрології, оцінки відповідності та ринкового нагляду; санітарних та фітосанітарних заходів;

- посилення захисту прав інтелектуальної власності [30].

Здійснено прогнозування та моделювання зовнішньоторговельного обороту між Україною та ЄС товарами в цілому, та товарами АПК зокрема, на основі використання гравітаційної моделі.

Проголошена позитивна динаміка зростання реалізації спадщини вантажів ПВЗВТ між Україною та ЄС. Звичайно, сценарії для агропродуктивних вантажних сценаріїв є більш оптимістичними, що пояснює домінування торгових преференцій для нього. Розумне зростання залежить від економічного зростання України від експорту.

Дослідженню механізмів реалізації потенціалу зони вільної торгівлі України з ЄС в аграрній сфері має передувати економічний аналіз торговельно-економічної діяльності країн, який дозволяє зробити висновок щодо значних темпів приросту експорту основних експортоорієнтованих видів сільськогосподарської й продовольчої продукції протягом останніх років.

ЄС є важливим торговельним партнером України у всіх сегментах. Суттєве зростання двостороннього торговельно-економічного співробітництва спостерігалось у 2008 р., що обумовлено набуттям членства України у СОТ [31].

В географічній структурі експорту агропродовольчої продукції з України частка країн ЄС становить 28,2% (для порівняння: країн Азії – 46,6, СНД – 10,2, країн Африки – 13,6, країн Північної та Південної Америки – 0,8, інших країн – 0,6). В географічній структурі імпорту частка країн ЄС становить 45,1% (для порівняння: країн Азії – 21,4, СНД – 9,1, країн Африки – 5,4, країн Північної та Південної Америки – 13, інших країн – 6).

Обсяг торгівлі товарами з країнами ЄС склав 28,5 млрд дол. США або 38,2% від загального обсягу торгівлі України. ЄС виступає важливим торговельним партнером України і в сегменті аграрної продукції (товарні групи 1–24 Гармонізованої системи (HS)). Європейські перспективи підвищують вітчизняний зерновий, олійний, фруктовий потенціал та створюють підґрунтя для розвитку м'ясного сектору, а в майбутньому – і молочного комплексу України. Динаміка зовнішньої торгівлі з ЄС переконливо доводить посилення економічних зв'язків між Україною та ЄС, зміцнення позицій продукції вітчизняного виробництва на європейському ринку та

привабливість торгівлі з країнами ЄС. Зокрема, експорт продукції АПК за 2006–2015 рр. зріс у 2,7 рази, імпорт – у 1,3 рази. Зростаюча привабливість ринку ЄС підтверджується позитивним сальдо торгівлі за останні роки. У 2015 р. позитивне сальдо досягло рекордного рівня за історію України – більш як 2,4 млрд дол. США, що на 17,5% більше, ніж минулого року.

Участь країн ЄС у торговельно-економічній співпраці в аграрній сфері характеризується нерівнозначністю, тобто у географічному розрізі імпорتنі та експортні потоки між ЄС та Україною мають значний рівень концентрації. На п'ять найбільших торговельних партнерів у 2015 р. припадало майже 70% експортних поставок (Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща та Франція) і 63,2 імпорتنих (Німеччина, Польща, Франція, Італія та Іспанія). Якщо впродовж 2006 – 2012 рр. частка ЄС у загальноукраїнському імпорті усіх товарів знизилась з 37,1% до 31,3 то протягом 2013–2015 рр. зазначений показник зріс до 42,5. Водночас, країни ЄС забезпечують левову частку поставок продовольчої продукції до України – у 2006–2013 рр. частка ЄС в українському імпорті агропродовольчої продукції в середньому становила 38 – 39%, у 2014 р. – зросла до 40,8, а у 2015 р. досягла рекордних 45,1 [31]

Для українського експорту до ЄС характерні полярні тенденції. Зокрема, частка експорту усіх товарів до країн ЄС після зниження у 2006 – 2009 рр. має тенденцію до зростання з випереджаючими темпами у 2014–2015 рр. після підписання Угоди про Асоціацію з ЄС. Одночасно, частка ЄС в українському експорті продукції АПК після рекордних рівнів 2006–2008 рр. (30-31%) та різкого скорочення у 2009–2010 рр. (20,8-23,0%) з 2011 р. коливається в межах 26-28% (рис. 2). Незважаючи на зростання торгівлі України з ЄС, за даними EUROSTAT, частка торгівлі продукцією аграрного сектору з Україною в загальному зовнішньоторговельному обороті країн ЄС залишається вкрай незначною. У 2014 р. частка України в експорті агропродовольчих товарів з країнами ЄС склала лише 0,5%, а частка в імпорті – лише 1 [32]

Висновки до розділу 3

Двосторонні торговельно-економічні відносини активізуються і стають більш ефективними внаслідок запровадження (підписання, ратифікації та імплементації) зони вільної торгівлі, що відзначається особливим пільговим торговельним режимом для країн-учасниць внаслідок усунення внутрішніх тарифів за умови їх збереження в торгівлі з третіми країнами. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, дала змогу сторонам перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Базисні умови для модернізації торгової політики України та запровадження механізму реалізації для посилення економічних та торговельних відносин, що сприятимуть поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС закладені в ПВЗВТ у розділі IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею». Відповідний розділ присвячений таким ключовим сферам: торгівлі товарами (в т.ч. технічним бар'єрам в торгівлі); інструментам торговельного захисту; санітарним та фітосанітарним заходам; Двосторонні торговельно-економічні відносини активізуються та стають більш ефективними внаслідок запровадження (підписання, ратифікації та впровадження) зони вільної торгівлі, що характеризується особливим пільговим режимом торгівлі для країн-учасниць через скасування внутрішніх мит, третє країн. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншого, дозволила сторонам перейти від партнерства та співпраці до політичного союзу та економічної інтеграції.

Основні умови модернізації торгової політики України та встановлення механізму реалізації для зміцнення економічних та торгових відносин, що сприяють поступовому вступу України до внутрішнього ринку ЄС, викладені в ПВЗВТ у розділі IV "Торгівля та комерція ". Відповідний розділ присвячений таким ключовим сферам:

-торгівля товарами (включаючи технічні бар'єри в торгівлі); заходи захисту торгівлі; санітарні та фітосанітарні заходи;

-механізми сприяння торгівлі та митного співробітництва; адміністративне співробітництво в митній галузі;

-механізмам сприяння торгівлі й співпраці в митній сфері; адміністративній співпраці в митній сфері;

- правилам походження товарів;
- торговельним відносинам в енергетичній галузі;
- послугам, заснуванню компаній та інвестиціям; визнанню кваліфікації; руху капіталів та платежів;
- конкурентній політиці (антимонопольні заходи і державна допомога);
- правам інтелектуальної власності (в т.ч. географічним зазначенням);
- державній закупівлі.

ВИСНОВКИ

Аграрна сфера відіграє ключову роль для національного господарства країни. Вона зосереджує в собі одну з основних потреб людства – харчування. Саме тому аграрна сфера має бути найбільш розвиненою в країні, людям завжди має вистачати продовольств, а країні в свою чергу покращувати свій експорт тим самим збільшувати добробут держави.

Міжнародне економічне співробітництво має сприяти зміцненню співпраці між країнами світу, яка тісно пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки, готовністю до цілеспрямованого реагування на гуманітарні потреби та усуненням основних причин голоду, кліматичних змін, фінансових потрясінь, соціальні конфлікти. Міжнародні організації, такі як ООН, Світовий банк, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН, Світова організація торгівлі та інші відіграють важливу роль у вирішенні глобальної продовольчої проблеми: вони досліджують, розробляють та впроваджують більш інноваційні методи ведення сільського господарства.

До пріоритетів державної політики міжнародного та економічного співробітництва у галузі сільськогосподарського виробництва слід віднести:

1. стимулювання ефективного використання ресурсів та переходу до стійкого сільськогосподарського виробництва, до інтенсивного розвитку економіки сільського господарства.
2. сприяти передачі знань та інновацій у сільське господарство;
3. підвищення конкурентоспроможності видів бізнесу у всіх секторах сільськогосподарського виробництва
4. сприяння організації ланцюга постачання продуктів харчування та виробництву доданої вартості та управління ризиками у сільському господарстві.

Таким чином, економічні перетворення в сільському господарстві відбуваються у всіх без винятку країнах. Вивчення європейського досвіду має особливе значення для його узагальнення, виявлення тенденцій та закономірностей, вироблення

принципів та кроків внутрішньої аграрної реформи та аграрної політики. Однак не потрібно копіювати, повторювати досвід інших країн. Розвиток процесів економічного відродження повинен контролюватися, а його ефективність значною мірою залежить від реалізації державної політики.

Нова економічна та соціальна система сільськогосподарського виробництва повинна відповідати національним традиціям та інтересам для ефективного та сталого розвитку найважливішого національного економічного сектора з реаліями сучасності. При використанні сучасних світових досягнень слід враховувати національні особливості.

Аграрні реформи в країнах базуються на: запровадженні ринкових принципів організація та діяльність; де-колективізація та приватизація; інституційна розвиток інфраструктури при збереженні певного компромісу для держави втручання в економіку. Кращі результати в аграрній реформі досягнуті країнами, які швидко, всебічно і швидко здійснили радикальні реформи рішуче.

Досвід європейських країн показує, що обмеження виправдане втручання держави в економіку або його здійснення за сприяння механізми та інститути ринкового типу для зняття обмежень конкуренція та економічна демократія.

Двосторонні торговельно-економічні відносини активізуються і стають більш ефективними внаслідок запровадження (підписання, ратифікації та імплементації) зони вільної торгівлі, що відзначається особливим пільговим торговельним режимом для країн-учасниць внаслідок усунення внутрішніх тарифів за умови їх збереження в торгівлі з третіми країнами. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, дала змогу сторонам перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Базисні умови для модернізації торгової політики України та запровадження механізму реалізації для посилення економічних та торговельних відносин, що сприятимуть поступовій інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС закладені в ПВЗВТ у розділі IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею». Відповідний розділ присвячений таким ключовим сферам: торгівлі товарами (в т.ч. технічним бар'єрам в торгівлі); інструментам торговельного захисту; санітарним та

фітосанітарним заходам; Двосторонні торговельно-економічні відносини активізуються та стають більш ефективними внаслідок запровадження (підписання, ратифікації та впровадження) зони вільної торгівлі, що характеризується особливим пільговим режимом торгівлі для країн-учасниць через скасування внутрішніх мит, третє країн. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом та його державами-членами, з іншого, дозволила сторонам перейти від партнерства та співпраці до політичного союзу та економічної інтеграції.

Основні умови модернізації торгової політики України та встановлення механізму реалізації для зміцнення економічних та торгових відносин, що сприяють поступовому вступу України до внутрішнього ринку ЄС, викладені в ПВЗВТ у розділі IV "Торгівля та комерція ". Відповідний розділ присвячений таким ключовим сферам:

- торгівля товарами (включаючи технічні бар'єри в торгівлі); заходи захисту торгівлі; санітарні та фітосанітарні заходи;

- механізми сприяння торгівлі та митного співробітництва; адміністративне співробітництво в митній галузі;

- механізмам сприяння торгівлі й співпраці в митній сфері; адміністративній співпраці в митній сфері;

- правилам походження товарів;

- торговельним відносинам в енергетичній галузі;

- послугам, заснуванню компаній та інвестиціям; визнанню кваліфікації; руху капіталів та платежів;

- конкурентній політиці (антимонопольні заходи і державна допомога);

- правам інтелектуальної власності (в т.ч. географічним зазначенням);

- державній закупівлі.

СПИСКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16 вересня 2014 року N 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. - 2014. - № 40
2. Азріліян А.Н. « Великий економічний словник», 2004. – с.808
3. Гончарук Н.Т., Серьогін С.М. Кадри аграрного сектора економіки України: формування і розвиток. Дніпропетровськ: ДРІДУ УАДУ, 2003. - 166 с.
4. Горюнова Є. О. Євроінтеграція: навч.посіб./ Є.О. Горюнова. – К.: Академвидав, 2013. – 224с.
5. Качан Є. П. Регіональна економіка : за ред. Київ : Знання, 2011. 670 с.
6. Костецький Я.І. «Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика» Монографія 2017р.
7. Кримський С.Б. «Філософія як шлях людяності і надії. Київ: Курс 2000. Ст.308
8. Лякишева І.Н «Економічні аспекти розвитку сільськогосподарського виробництва (теорія і практика): монографія. Москва: РГСУ, 2005, ст.180
9. Менк'ю Н.Г «Принципи економіки», 2009. – с.172.
10. Малік М. Й. «Формування соціального капіталу в інституційному механізмі аграрного ринку» : монографія / Київ : ННЦ «Е», 2017, ст.86.
11. Нуреєв Р. « Теорія розвитку: кейнсіанські моделі встановлення ринкової економіки. Питання економіки 2000. - №4. - с. 137-157.
12. Філіпенко А. С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність : монографія. Київ : Знання, 2007. - 670 с.
13. Hayami Y. Development Economics From the Poverty to Wealth of Nations. New York: Oxford University Press, 2005. 430 p.

14. Keating B., Herrero M., Carberry P. Food wedges: Framing the global food demand and supply challenge towards 2050 / B. Keating // Global Food Security. – 2014 №3.-С. 125-132
15. Leibenstein H. Economic Backwardness and Economic Growth: Studies in the Theory of Economic Development. American Journal of Sociology. 2000. Vol. 64, No 1. P. 48-51.
16. Nolte. K. Food or Fuel - The Role of Agrofuels in the Rush for Land / K. Nolte // GIGA Focus.- 2014. - № 5.-С. 1-8
17. Oppenlander K. H. Wachstumstheorie und Wachstumspolitik: die Strukturpolitik als Ansatzpunkt für eine innovationsbezogene Wachstumspolitik. München: Vahlen, 2001. 319 s.
18. <http://www.fao.org> - офіційний сайт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН FAO
19. <http://www.ukrstat.gov.ua> - офіційний сайт Державної служби статистики України.
20. <http://mfa.gov.ua/ua> - офіційний сайт Міністерства закордонних справ України.
21. <http://www.kmu.gov.ua> - Урядовий портал України.
22. <http://ec.europa.eu> - офіційний сайт Європейської комісії. Eurostat
23. <http://www.unctad.org> - офіційний сайт Конференції ООН по торгівлі та розвитку. ЮНКТАД
24. <http://www.imf.org> -офіційний сайт Міжнародного валютного фонду.
25. <https://minfin.com.ua> - офіційний сайт Міністерства фінансів України.
26. <http://www.oecd.org> офіційний сайт Організації економічного співробітництва та розвитку. ОЕСР
27. <http://www.worldbank.org> офіційний сайт Світового банку. The World Bank
28. <https://www.un.org> офіційний сайт ООН. United Nations UN.

29. <https://www.ifad.org> офіційний сайт Міжнародного фонду розвитку сільського господарства. IFAD.
30. Аграрний сектор економіки України: сучасний стан та перспективи розвитку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.vgolos.zt.ua/ahraryy_sektor-ekonomiky-ukrayiny-suchasnyy-standa-perspektyvy-rozvytku/
31. Доповідь Генерального секретаря ООН. Спеціальне издание: ход досягнення цілей в області устійчивого розвитку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2019/secretary-general-sdg-report-2019--RU.pdf>
32. Проблеми та перспективи залучення іноземного капіталу в аграрний сектор України. [Електронний ресурс]. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/11/151.pdf>
33. Захоплення ТНК сфери виробництва і розподілу продовольства. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ckychnovosti.livejournal.com/868740.html>
34. Назва головних країн-поставщиків агропродукції на український ринок. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://delo.ua/business/nazvany-glavnye-strany-postavschiki-agroprodukcii-356286/>
35. Огляд торгової і сільськогосподарської політики. Європейський Союз [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/meetings/wto_comm/RU/Trade_Policy_Brief_EU_RU_final.pdf
36. Світле майбутнє 2020: Прогнози для АПК. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://latifundist.com/spetsproekt/555-svetloe-budushchee-2020>
37. Статистика торгівлі для розвитку міжнародного бізнесу [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.trademap.org/index.aspx?ReturnUrl=%2fProduct>

38. Challenges and opportunities of foreign investment in developing country agriculture sustainable development. [Electronic resource] for Access:<http://www.fao.org/3/a-14074e.pdf>
39. Challenges and Opportunities in a Global World. (2019) [Electronic resource]. Access: <http://www.fao.org/3/ca4305en/ca4305en.pdf>.
40. Communication from the commission Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth [Electronic resource]. - Access: <http://eur-lex.europa.eu/>.
41. Dynamics overview. LAND MATRIX. [Electronic resource]. - Access: <http://www.landmatrix.org/en/get-the-idea/dynamics-overview/>.
42. Economics of Climate Smart Agriculture: Considerations for Economic and Financial Analyses of Climate -Smart Agriculture Projects. (2019) [Electronic resource]. - Access: https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32279/Economics_of-Climate-Smart-Agriculture/-Considerations-for-Economic-and-Financial-Analyses-of_Climate-Smart-Agriculture/-Projects.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
43. Enabling the Business of Agriculture 2019. [Electronic resource] - Access: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31804/9781464813870.pdf>
44. Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth [Electronic resource] Access: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
45. International Agricultural Law and Organizations An Overview. [Electronic resource] - Access: <https://nationalaglawcenter.org/overview/international-law>
46. Smaller, C., and W. Speller, with H. Mirza, N. Bernasconi-Osterwalder, and G. Dixie. 2015. Investment Contracts for Agriculture: Maximizing Gains and Minimizing Risks. Washington, D.C.: World Bank Group; New York: United Nations; and Winnipeg: International Institute for Sustainable Development (IISD). [Electronic resource]. Access:

<http://documents.worldbank.org/curated/en/143361467997246051/pdf/94895NWP-PUBLIC-Box391483B-Agri-Investment-Contracts-web-06-11-2015-V2.pdf>

47. The Future Of Agriculture? Smart Farming. (2018) [Electronic resource]. - Access: <http://www.forbes.com/sites/federicoguerrini/2015/02/18/the-future-of-agriculture-smartfarming>.

48. Top Ten Agribusiness Companies in the World. [Electronic resource]. - Access: <https://www.tharawtharawat-magazine.com/facts/top-ten-agribusiness-companies/#gs.sn0k0g>

49. Transnational corporations. Investment and development. [Electronic resource]. - Access: https://unctad.org/en/Publications_Library/diaeia2018d3_en.pdf

50. The sustainable development goals report 2019. [Electronic resource]. - Access: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2019/>

51. The State of Agricultural Commodity Markets 2018. Agricultural trade, climate change and food security. FAO. Rome 2018. [Electronic resource] Access: <http://www.fao.org/3/19542EN/19542en.pdf>

52. Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure (VGGT). Food and Agriculture Organization of the United Nations [Electronic resource]. - Access: <http://www.fao.org/3/a-13920e/i3920e11.pdf>

53. World Agricultural Supply and Demand Estimates. United States Department of Agriculture. 2018. 40 p. URL: <http://www.usda.gov/oce/commodity/wasde/latest.pdf>

54. World Trade Statistical Review 2019. Trade in merchandise and commercial services. [Electronic resource]. Access: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/

ДОДАТКИ

Додаток А

Рисунок 1.1. «Закляте коло бідності» за Г. Лейбенстайном

Примітка: побудоване автором за даними [15].

Додаток Б

Рис.3.1 Модель взаємодії компонентів інноваційного процесу в аграрній сфері

Примітка: побудовано автором за даними Служби статистики України

Додаток В

Таблиця Б.1

Еволюція САП

	Період, рр	Ключові ознаки періоду	Характеристика
I етап	1962-1973	Потреби у забезпеченні жителів ЄС продовольчими продуктами	Було зафіксовано закупівельні ціни. Їхній рівень був досить високим. Обмеження на імпорт не накладалися. Витрати загального бюджету ЄС на сільське господарство склали 65%, що призвело до перевиробництва.
II етап	1978-1992	Боротьба з наслідками перевиробництва агропродукції на першому етапі.	Вводиться жорстке регулювання закупівельних цін. Відбувається мотивація експортної діяльності, шляхом експортних субсидій.
III етап	1992-2000	Скасування системи регулювання закупівельних цін та запровадження прямих виплат за гектар сільгоспугідь. Реформа Рей Мак Шеррі.	Такі нововведення були направлені на стимулювання виробника раціонально використовувати матеріальні, фінансові, природні ресурси. Встановлені вимоги для фермерств щодо обов'язкових сівозмін та щодо відновлення врожайності землі.
IV етап	2000-2007	«Agenda- 2000» – «План дій-2000». Реформа Фішлера.	Новий порядок денний проголошував нові принципи САП, які полягали у: - «багатофункціональність». Сільгоспвиробник – центр соціальної, природної, культурної систем; - формування особливої «європейської» моделі

			сільськогосподарської діяльності, що полягає у посиленні життєздатності та конкурентоспроможності сільського господарства.
V етап	2007-2013	Посилення конкурентоспроможності сільського господарства.	Реструктуризація, модернізація аграрного сектора, підтримка продовольчих та інтеграційних зв'язків, впровадження інформаційних технологій. Захист навколишнього середовища, впровадження енергозберігаючих технологій.
VI етап	2014-2020	Зосередження уваги на наданні суспільних і приватних благ в результаті проведенні реформи.	Життєздатне виробництво харчових продуктів. Стійке управління природними ресурсами і кліматом. Дії із збалансованого територіального розвитку.

Примітка: побудовано автором за даними [5].

Додаток В

Таблиця В.1

Економічна ефективність сільськогосподарського землекористування в Україні

Показники	2000 р.	2005р.	2010	2013р.	2015р.	2017р.	2019р.
Вироблено сільськогосподарської продукції всіма категоріями господарств							
– на одну особу, грн.	3071	3813	4249	5559	5847	5589	5967
– на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	370,7	471,0	523,7	691,5	708,3	674,2	715,7
Урожайність сільськогосподарських культур, ц/га							
Зернові	19,4	26	26,9	39,9	43,7	41,1	46,1
Цукрові буряки (фабричні)	176,7	248,2	279,5	398,9	476,5	435,8	481,5
Соняшник	12,2	12,8	15	21,7	19,4	21,6	22,4
Картопля	121,6	128,4	132,5	159,7	176,4	161,4	165,8
Овочі	112,3	157,1	173,6	199,9	207,8	206,1	210,5
Плоди та ягоди	38,4	63,7	78,2	103,5	95,2	104,5	101,9
Вироблено на 1 особу, кг							
Зернових культур	497	807	856	1386	1485	1403	1549
Цукрових буряків	268	328	300	237	366	241	328
Соняшнику	70	100	148	243	236	261	319
Картоплі	403	413	408	489	551	486	510
Овочів	118	155	177	217	224	215	221
Плодів та ягід	30	36	38	50	46	50	47
М'яса	33,8	33,9	44,9	52,5	54,9	54,2	54,5
Молока	257,4	291,1	245,2	252,5	258,9	247,8	243,3
Яєць, шт	179	277	372	431	456	392	354
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва сільськогосподарської продукції, %	-1,0	6,8	21,1	11,2	25,8	45,6	37,3
– рослинництва	30,8	7,9	26,7	11,1	29,2	50,6	44,3
– тваринництва	33,8	5	7,8	11,3	13,4	22,1	7,7

Примітка: розраховано за даними Державної служби статистики України